

Financieringsmonitor 2013-1

Onderzoek naar de financiering van het
Nederlandse bedrijfsleven

Ro Braaksma
Wim Verhoeven
Lia Smit
Tommy Span

Zoetermeer, april 2013

Dit onderzoek is gefinancierd door het ministerie van Economische Zaken.

De verantwoordelijkheid voor de inhoud berust bij Panteia. Het gebruik van cijfers en/of teksten als toelichting of ondersteuning in artikelen, scripties en boeken is toegestaan mits de bron duidelijk wordt vermeld. Vermenigvuldigen en/of openbaarmaking in welke vorm ook, alsmede opslag in een retrieval system, is uitsluitend toegestaan na schriftelijke toestemming van Panteia. Panteia aanvaardt geen aansprakelijkheid voor drukfouten en/of andere onvolkomenheden.

1	Inleiding	5
2	De financiële positie van het bedrijfsleven in 2011	6
2.1	De financiële positie in beeld gebracht	6
2.2	Balansstructuur en financiële prestaties van het bedrijfsleven	7
2.3	Balansstructuur en financiële prestaties naar sector	9
2.4	Balansstructuur en financiële prestaties naar grootteklasse	11
2.5	Ontwikkeling balansstructuur en financiële prestaties 2008 - 2011	14
2.6	De belangrijkste punten op een rijtje	16
3	Financiering gezocht	17
3.1	Benutten beschikbare kredietruimte	17
3.2	Zoeken van externe financiering	17
3.3	Waarom géén financiering gezocht?	19
3.4	Bron van vreemd vermogen	20
3.5	Verkrijgen vreemd vermogen en redenen afwijzing	21
3.6	Bekendheid met overheidsregelingen	25
3.7	De belangrijkste punten op een rijtje	28
4	Eigen vermogen	29
4.1	Waarom keuze voor financiering met eigen vermogen?	29
4.2	Bron van eigen vermogen	30
4.3	Financiering krijgen, en redenen indien <i>niet</i> geslaagd	31
4.4	Ontwikkeling eigen vermogen	33
4.5	De belangrijkste punten op een rijtje	34
5	Afhandeling en voorwaarden	35
5.1	Afhandeling	35
5.2	Rente	36
5.3	Onderpand	36
5.4	Financieringsvoorwaarden banken	37
5.5	Aanpassing van eigen kredietvoorwaarden	38
5.6	De belangrijkste punten op een rijtje	39
6	Verwachte financieringsbehoefte	40
6.1	Financieringsbehoefte	40
6.2	Doel van te zoeken financiering	41
6.3	Bron van te zoeken financiering	41
6.4	Slaagkans bij verkrijgen van financiering	42
6.5	Relatie slaagkans met gezochte bedrag	43
6.6	Alternatieve bronnen van financiering?	44
6.7	De belangrijkste punten op een rijtje	45
7	Solvabiliteit	47
7.1	Klein en groot	47
7.2	Invloed op financiering	47
7.3	Eigen kennis van financiering en hoe die te krijgen	48
7.4	De belangrijkste punten op een rijtje	49

8	Financieringsbehoefte bedrijfsleven Nederland	51
8.1	Totaalbedragen	51
8.2	Verkregen financieringsbedrag naar omvang bedrijf	53
8.3	De belangrijkste punten op een rijtje	54
9	Snelle groeiers versus overige bedrijven	55
10	Belangrijkste uitkomsten en verschillen met de eerste meting van 2012	57
10.1	Uitkomsten	57
10.2	Verschillen met de meting van begin 2012	58
BIJLAGE I	Vragenlijst	59
BIJLAGE II	Onderzoekverantwoording en kenmerken respondenten	64
BIJLAGE III	Tabellen naar omzetklasse	69

1 Inleiding

De financierbaarheid van het Nederlandse bedrijfsleven is voor het ministerie van Economische Zaken (EZ) een belangrijk punt van aandacht. Voldoende bedrijfsfinanciering is een noodzakelijke voorwaarde voor het continueren en groeien van bedrijven in Nederland. Zeker in het huidige economische klimaat is groei gewenst. Hier komt bij dat de komende jaren nieuwe eisen aan de kredietwaardigheid van banken worden gesteld die gevolgen kunnen hebben voor de beschikbaarheid van bedrijfsfinanciering. Mede met het oog daarop heeft een 'Expertgroep Bedrijfsfinanciering' in 2011 advies uitgebracht, met een aantal aanbevelingen voor een gezonde bedrijfsfinanciering¹.

Om de ontwikkeling van de financiering van bedrijven te volgen, heeft het ministerie van EZ aan Panteia opdracht verleend voor een halfjaarlijkse financieringsmonitor. Met de gegevens die dat oplevert, kan inzicht worden verkregen in de behoefte van ondernemers aan financiering en in de wijze waarop in die behoefte wordt voorzien. Dit stelt EZ in staat goed in te spelen op behoeften en trends.

Deze rapportage behandelt de uitkomsten van de eerste meting van 2013, uitgevoerd in februari 2013.

Leeswijzer

Er wordt achtereenvolgens aandacht besteed aan:

- de financiële positie van bedrijven naar grootteklasse en bedrijfstak (hoofdstuk 2),
- het zoeken naar financiering en in het bijzonder vreemd vermogen, bron en doel, bekendheid met en eventueel gebruik van overheidsregelingen (hoofdstuk 3),
- dezelfde punten voor eigen vermogen, inclusief de ontwikkeling van het eigen vermogen (hoofdstuk 4),
- afhandeling van aanvragen en voorwaarden voor leningen (hoofdstuk 5),
- de voor het komende jaar verwachte financieringsbehoefte en slaagkans (hoofdstuk 6),
- de solvabiliteit, in samenhang met kenmerken van bedrijven zoals de slaagkans van hun financieringsaanvraag (hoofdstuk 7),
- kwantificering van de financieringsbehoefte van het bedrijfsleven in Nederland (hoofdstuk 8),
- snelle groeiers: een aparte analyse van bedrijven die de afgelopen drie jaar met tenminste 60% zijn gegroeid (hoofdstuk 9),
- samenvatting van de voornaamste uitkomsten, en de verschillen met de eerste meting (hoofdstuk 10).

¹ Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, *Naar een gezonde basis: bedrijfsfinanciering na de crisis*, Den Haag, 2011.

2 De financiële positie van het bedrijfsleven in 2011

Alvorens in te gaan op de financieringsbehoefte van het bedrijfsleven en de mate waarin men hier invulling aan kan geven, geeft dit hoofdstuk een beeld van de financiële positie van het bedrijfsleven in het jaar 2011. Dit dient als achtergrond waartegen de ontwikkelingen spelen die in de rest van de monitor besproken worden. Tevens is een verbijzondering naar sectoren en grootteklassen aangebracht. Het hoofdstuk heeft betrekking op 2011, een jaar recenter dan de meest actueel beschikbare microdata van het CBS. Bijlage II¹ bevat een uiteenzetting van de methodologie die is toegepast om de data te vergaren, te bewerken en te actualiseren.

De opbouw van dit hoofdstuk is als volgt. Eerst wordt een afbakening gegeven, waarin de gebruikte kengetallen worden besproken, evenals de gehanteerde definities voor de sectoren en de grootteklassen. Vervolgens wordt de gebruikte methodologie toegelicht. Daarna wordt eerst het brede perspectief gegeven, door te kijken naar de balansstructuur en financiële kengetallen van het gehele niet-financiële bedrijfsleven. Verdere analyses herhalen dit voor een uitsplitsing naar respectievelijk sectoren en grootteklassen. In een laatste verdiepingsslag wordt de ontwikkeling over de tijd bekeken.

2.1 De financiële positie in beeld gebracht

De financiële stand van zaken van het Nederlandse niet-financiële bedrijfsleven² in 2011 wordt beschreven aan de hand van acht kengetallen. Deze kengetallen geven de verdeling van de balans en financiële prestaties op een heldere en vergelijkbare manier weer. De precieze opbouw en berekeningswijze van de kengetallen is eveneens opgenomen in Bijlage II³. De volgende kengetallen worden in dit hoofdstuk onderscheiden:

- aandeel vaste activa
- aandeel vlottende activa
- aandeel eigen vermogen
- aandeel lang vreemd vermogen
- aandeel kort vreemd vermogen
- solvabiliteit
- liquiditeit (current ratio)
- rentabiliteit eigen vermogen

De aandelen van de balansposten geven hun respectievelijke vertegenwoordiging in het balanstotaal. De drie financiële indicatoren meten ieder een ander aspect van het financiële wel en wee van het bedrijfsleven. De solvabiliteit geeft een indicatie van hoe goed bedrijven in staat zijn aan hun verplichtingen op lange ter-

¹ Zie Bijlage II, paragraaf 'Methodologie: financiering bedrijfsleven (hoofdstuk 2)'.

² De vastgoedexploitatie en het bank- en verzekeringswezen blijven buiten deze analyse.

³ Zie Bijlage II, paragraaf 'Nadere uitwerking kengetallen hoofdstuk 2'.

mijn te voldoen. De liquiditeit doet hetzelfde voor de korte termijn. De rentabiliteit van het eigen vermogen geeft een benadering van de winstgevendheid van bedrijven.

Afbakening sectoren en grootteklassen

Een beeld wordt geschetst voor het totaal van het Nederlandse niet-financiële bedrijfsleven¹ en vervolgens wordt dit nog eens uitgesplitst naar totaalcijfers voor sectoren en grootteklassen. Acht sectoren worden onderscheiden. Dit zijn landbouw, industrie (incl. delfstoffenwinning en nutsbedrijven), bouwnijverheid, handel, horeca, vervoer, zakelijke diensten (incl. ICT) en overige diensten. Drie grootteklassen worden onderscheiden, te weten het kleinbedrijf, middenbedrijf en grootbedrijf. Op basis van het aantal werkzame personen ligt de grens op 50 en 250. Op basis van de jaarlijkse netto omzet ligt de grens op 10 en 50 miljoen euro.

Niet-rechtspersonen

Binnen het kleinbedrijf wordt een nader onderscheid gemaakt tussen rechtspersonen (bijv. BV's en NV's) en niet-rechtspersonen (bijv. VOF en eenmanszaken). Dit onderscheid wordt gemaakt omdat deze laatste groep een wezenlijk andere balansstructuur heeft. In deze rechtsvorm is de ondernemer hoofdelijk aansprakelijk voor alle schulden en maakt het persoonlijk vermogen feitelijk deel uit van het vermogen van de onderneming.

2.2 Balansstructuur en financiële prestaties van het bedrijfsleven

De balans van bedrijven geeft een beeld van hun bezittingen en het vermogen waarmee deze gefinancierd zijn. Bezittingen en vermogen van een bedrijf zijn per definitie gelijk aan elkaar. De bezittingen worden ingezet om de bedrijfsactiviteiten uit te voeren en om de continuïteit van de onderneming te waarborgen. De gekozen vermogensmix moet zo goed mogelijk aansluiten op het karakter van deze bezittingen. Zo is het gebruikelijk om vaste activa te financieren met lang (vreemd) vermogen. Bezittingen die gedurende een langere periode binnen het bedrijf blijven worden dan gefinancierd met eigen vermogen, en met leningen met een looptijd die zo goed mogelijk met de levensduur van de activa overeenkomt. Dit beperkt het herfinancieringsrisico.

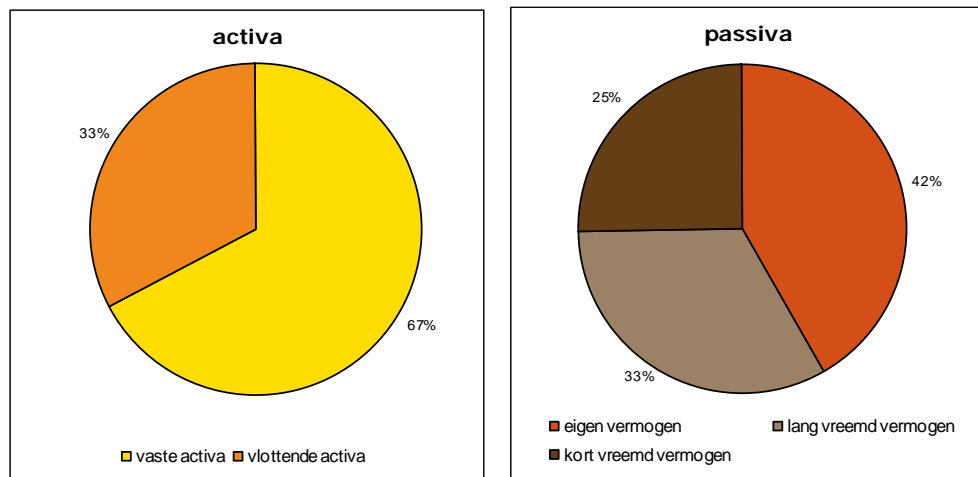
Toch is de werkelijkheid minder rechtlijnig. De vlottende activa, bestaande uit voorraden, kortlopende vorderingen en liquide middelen, bevatten bijvoorbeeld een 'vaste kern'. Hoewel deze bezittingen gedurende een kortere periode binnen het bedrijf blijven, vormen zij altijd een bepaald deel van de totale bezittingen. Deze kern kan ook met lang vermogen gefinancierd worden. Bedrijven die minder gemakkelijk een langlopende lening kunnen krijgen, zoals veel kleine bedrijven, financieren een deel van hun investeringen in vaste activa ook met kort vreemd vermogen.

De vermogensstructuur kent een tweedeling van eigen en vreemd vermogen. Het eigen vermogen bestaat uit het gestort kapitaal dat door de eigenaren van de onderneming is ingelegd bij de oprichting van het bedrijf en uit het aandelenkapitaal dat eventueel is uitgebreid na een aandelenemissie. Het eigen vermogen

¹ Het particuliere bedrijfsleven exclusief financiële instellingen, het verzekeringswezen, onroerend goed en de zorg. In tegenstelling tot de verdere hoofdstukken zijn hier de bedrijven zonder personeel ook meegenomen.

vertegenwoordigt daarmee de claims die de eigenaren van de onderneming bezitten. Het vreemd vermogen bestaat hoofdzakelijk uit lang- en kortlopende leningen, voorzieningen en crediteuren. Figuur 1 geeft een grafische weergave van de balansstructuur van het Nederlandse niet-financiële bedrijfsleven in 2011.

Figuur 1 Balansstructuur van het niet-financiële bedrijfsleven in 2011

Bron: Panteia, o.b.v. microdata CBS

Het blijkt dat 67% van de bedrijfsbezittingen in 2011 bestond uit vaste activa. Het restant wordt gevormd door bezittingen van een meer liquide aard. De bedrijfseigendommen worden hoofdzakelijk met vreemd vermogen gefinancierd: dit telt op tot 58%. Zoals verwacht is de combinatie van het eigen vermogen en lang vreemd vermogen enkele procenten groter dan het aandeel van de vaste activa.

Financiële kengetallen van het bedrijfsleven

De financiële prestaties van het bedrijfsleven worden gemeten aan de hand van kengetallen die beter inzicht geven in de solvabiliteit, de liquiditeitspositie en de winstgevendheid van ondernemingen. Tabel 1 geeft een overzicht van drie financiële kengetallen voor het gehele niet-financiële bedrijfsleven.

Tabel 1 Financiële kengetallen van het bedrijfsleven in 2011

<i>kengetal</i>	
solvabiliteit	0,42
current ratio	1,30
rentabiliteit eigen vermogen	13,7%

Bron: Panteia, o.b.v. microdata CBS

Solvabiliteit

De solvabiliteit is een indicatie van het vermogen van bedrijven om te voldoen aan hun verplichtingen op lange termijn. Het meet het aandeel van het eigen vermogen in het totale vermogen. Hoe groter dit aandeel, hoe minder gevoelig bedrijven zijn voor fluctuaties in de rentetarieven die gelden op leningen en obligaties en voor de risico's die gepaard gaan met herfinanciering. Een te grote afhankelijkheid van vreemd vermogen kan bovendien problematisch blijken wan-

neer het bedrijven niet voor de wind gaat, omdat de betalingsverplichtingen aan de schuldeisers overeind blijven. Daarentegen zijn dividendbetalingen aan aandeelhouders een onderdeel van het bedrijfsbeleid.

Liquiditeit

De current ratio geeft weer in welke mate bedrijven in staat zijn te voldoen aan hun verplichtingen op de korte termijn. De *current ratio*, of werkkapitaalratio, meet de verhouding tussen de vlottende activa en het kort vreemd vermogen. Het kort vreemd vermogen wordt gevormd door betalingsverplichtingen met een looptijd korter dan een jaar en worden dus idealiter voldaan met geld dat niet 'vast zit' in de minder liquide vaste activa. Hoe lager deze ratio, hoe slechter de liquiditeitspositie van bedrijven.

Een verslechterende liquiditeitspositie kan indicatief zijn voor verslechterende bedrijfsfinanciën wanneer dit komt doordat bedrijven hun crediteuren of bank niet langer kunnen betalen. Hierbij moet worden aangetekend dat een verslechterende liquiditeitspositie pas problematisch is wanneer het ook daadwerkelijk slechter gaat met bedrijven. Bij voldoende solvabiliteit hoeft hier nog geen sprake van te zijn. Tegelijkertijd kan teruglopende liquiditeit ook duiden op een verbeterde interne efficiëntie, bijvoorbeeld door strakker voorraadbeheer. Dit doet de vlottende activa immers afnemen.

Rentabiliteit eigen vermogen

De rentabiliteit van het eigen vermogen is een indicator van de winstgevendheid van een onderneming en relateert het netto resultaat (ná belasting) aan het door aandeelhouders in de onderneming geïnvesteerde kapitaal. Deze rentabiliteit maakt een vergelijking met de rendementseis van investeerders in het bedrijf mogelijk. Aandeelhouders in bedrijven zullen een risico opslag verwachten ten opzichte van het rendement dat zij zouden kunnen behalen op (navenant) risico-loze beleggingen als overheidspapier en spaartegoeden.

2.3 Balansstructuur en financiële prestaties naar sector

Het voorgaande geeft een beeld van de balansstructuur en financiële prestaties van het gehele niet-financiële bedrijfsleven in 2011. Een verdere verbijzondering naar acht bedrijfstakken laat echter een diepgaander analyse toe, waarbij ook op de onderlinge verschillen tussen sectoren kan worden ingegaan. Tabel 2 geeft een overzicht van de balansstructuur naar sectoren.

Direct valt op dat er grote verschillen bestaan tussen sectoren. Kapitaalintensieve sectoren als de industrie (fabriek en machines), horeca (pand en tapinstallatie) en het vervoer (vrachtwagens, schepen) hebben een hoger dan gemiddeld aandeel vaste activa. Het verschil tussen de zakelijke en overige diensten op dit vlak springt in het oog, maar onder de laatste groep vallen ook ondernemingen zoals sportverenigingen, pretparken en cultuurinstellingen zoals musea. In de handel bestaat logischerwijs niet veel meer dan de helft van de bezittingen uit vaste activa: de te verhandelen goederen en vorderingen op afnemers vormen hier een aanzienlijk deel van de bedrijfseigendommen.

Het hoge aandeel vaste activa binnen de overige diensten en de landbouw kan verder worden verklaard door de grote groep niet-rechtspersonen in deze secto-

ren¹. De persoonlijke huisvesting van deze groep ondernemers telt ook mee in hun bedrijfsbezittingen. Dit komt tevens terug in het aandeel lang vreemd vermogen in de landbouw, met 56% van het totale vermogen het hoogst van alle sectoren. De hypotheek op de eigen woonruimte telt hier zwaar mee. Bij de overige diensten weegt het eigen vermogen juist weer heel zwaar: deze sector heeft met 56% het grootste aandeel eigen vermogen. Dit komt geheel op het conto van de niet-rechtspersonen in de sector. Het eigen vermogen bij deze groep ligt substantieel hoger dan bij de rechtspersonen, en er zijn in deze sector zeer veel niet-rechtspersonen.

Tabel 2 Balansstructuur naar sectoren, 2011

sector	ondernemingen groepen	balanstotaal (x €1 mld.)	Activa		passiva		
			vaste activa	vlottende activa	eigen vermogen	lang vreemd vermogen	kort vreemd vermogen
landbouw	64.600	103,2	83%	17%	31%	56%	12%
industrie	56.900	737,7	72%	28%	49%	30%	21%
bouwnijverheid	133.500	103,0	53%	47%	28%	38%	34%
handel	205.800	380,5	51%	49%	39%	27%	34%
horeca	45.100	29,5	77%	23%	26%	47%	27%
vervoer	31.200	140,9	76%	24%	35%	43%	22%
ICT en zakelijke diensten	334.200	317,5	63%	37%	34%	34%	32%
overige diensten	117.200	111,8	85%	15%	56%	30%	14%
totaal	988.500	1.924,1	67%	33%	42%	33%	25%

Bron: Panteia, o.b.v. microdata CBS

Ook in de industrie is het aandeel eigen vermogen met 49% hoog. Hier is de grootste concentratie grote bedrijven aanwezig. Voor deze ondernemingen is het in de regel gemakkelijker vermogen aan te trekken via aandelenemissies. De horeca is het meest afhankelijk van vreemd vermogen.

Financiële kengetallen naar sector

Ook de financiële kengetallen laten zich goed vergelijken tussen de sectoren: zie Tabel 3.

De solvabiliteit is feitelijk niets anders dan het aandeel eigen vermogen in het totaal vermogen en is reeds bij de voorgaande tabel besproken. Een vergelijking van de liquiditeitspositie laat opnieuw verschillen zien tussen de sectoren. Handel, landbouw en bouwnijverheid hebben de beste liquiditeitspositie. Met name handel en bouwnijverheid hebben grote voorraden handelsgoederen en materialen. De horeca heeft de laagste *current ratio*. Dit kan duiden op problemen bij het voldoen aan korte termijn betalingsverplichtingen. De oorzaak voor de lage ratio ligt mede aan de activazijde: in horeca wordt direct afgerekend door klan-

¹ Respectievelijk 93% en 90% van alle ondernemingsgroepen in de overige diensten en landbouw bestaat uit niet-rechtspersonen, tegenover 74% overall en slechts 57% in de industrie.

ten, zodat de post handelsdebiteuren erg laag is. Dit wordt bevestigd door de onderliggende data¹.

Tabel 3 Financiële kengetallen naar sectoren

<i>Sector</i>	<i>solvabiliteit</i>	<i>liquiditeit</i> (current ratio)	<i>rentabiliteit eigen</i> <i>vermogen</i>
Landbouw	0,31	1,42	7,4%
Industrie	0,49	1,30	15,2%
bouwnijverheid	0,28	1,38	16,0%
Handel	0,39	1,45	15,0%
Horeca	0,26	0,83	8,9%
Vervoer	0,35	1,08	3,8%
ICT en zakelijke diensten	0,34	1,18	19,6%
overige diensten	0,56	1,10	2,1%
Totaal	0,42	1,30	13,7%

Bron: *Panteia, o.b.v. CBS microdata*

De rentabiliteit op het eigen vermogen vertoont ook grote verschillen tussen de sectoren en loopt uiteen van 2,1% tot 19,6%: een bereik van 17,5 procentpunten. Bij een hoge solvabiliteit is het niet verwonderlijk een lage rentabiliteit op het eigen vermogen aan te treffen. Het eigen vermogen, en daarmee de noemer in de ratio, is immers relatief groot voor deze ondernemingen. Dit speelt bij de overige diensten. Binnen het vervoer lijkt meer te spelen. Deze sector heeft een lager dan gemiddelde solvabiliteit, de op één na slechtste liquiditeitspositie en tevens de op één na laagste rentabiliteit. Veel vervoerders kampen met negatieve rendementen. De ICT en zakelijke dienstensector renderen beter. Onder deze noemer vallen beroepsgroepen met hoge marges als de advocatuur, het notariaat en de accountancy.

2.4 Balansstructuur en financiële prestaties naar grootteklasse

Een verbijzondering naar grootteklasse is eveneens mogelijk. Tabel 4 toont een overzicht van de balansposities van het bedrijfsleven naar grootteklasse. Dit gebeurt zowel voor de grootteklasse definitie op basis van werkzame personen als voor de definitie op basis van omzet.

Het eerste dat opvalt, is dat de cijfers voor de groep niet-rechtspersonen bij beide definities gelijk aan elkaar zijn. Bedrijven zonder rechtspersoonlijkheid zijn in de regel de kleinste bedrijven die daarom ook in de laagste omzetklasse vallen. Bij niet-rechtspersonen zijn de eigenaren hoofdelijk aansprakelijk voor de bedrijfsactiviteiten. Als bedrijven groter worden zijn deze risico's niet meer door individuele personen te dragen en wordt vrijwel altijd voor een andere rechtsvorm gekozen. Op de verdere uitkomsten is al een klein voorschot genomen in

¹ Onderzoek op de brondata over 2010 (excl. niet-rechtspersonen) leert dat de handelsdebiteuren binnen de horeca in dat jaar slechts 9% van de vlottende activa uitmaakten, tegenover 21% gemiddeld. Dit aandeel was het hoogst in de bouwnijverheid (28%) en het vervoer (27%).

de bespreking van Tabel 2. Zo blijkt ook hier dat de groep niet-rechtspersonen het allerhoogste aandeel vaste activa heeft van alle grootteklassen. Dit heeft te maken met het feit dat in deze constructie onderneming en persoon niet te scheiden zijn, waardoor zijn persoonlijke bezittingen ook onderdeel uitmaken van de bedrijfsbezittingen. Het woonhuis van de ondernemer drukt hierdoor zwaar op de balans. Dit is terug te vinden in het aandeel lang vreemd vermogen.

Tabel 4 Balansstructuur naar grootteklassen¹

sector	ondernemingen groepen	balanstotaal (x €1 mld.)	activa		passiva		
			vaste activa	vlottende activa	eigen vermogen	lang vreemd vermogen	kort vreemd vermogen
kleinbedrijf <i>nrp</i> (0 - 49 wp)	731.000	362,5	79%	21%	31%	49%	19%
kleinbedrijf <i>rp</i> (0 - 49 wp)	248.000	333,4	47%	53%	41%	33%	26%
middenbedrijf (50 - 249 wp)	7.900	211,0	50%	50%	33%	36%	32%
grootbedrijf (250+ wp)	1.500	1.017,2	73%	27%	47%	27%	26%
kleinbedrijf <i>nrp</i> (0 < 10 mln)	731.000	362,5	79%	21%	31%	49%	19%
kleinbedrijf <i>rp</i> (0 < 10 mln)	245.900	284,1	45%	55%	36%	33%	30%
middenbedrijf (10 < 50 mln)	9.400	133,4	54%	46%	34%	34%	32%
grootbedrijf (50+ mln)	2.200	1.144,0	71%	29%	47%	28%	25%
totaal	988.500	1.924,1	67%	33%	42%	33%	25%

Bron: Pantela, o.b.v. microdata CBS

Buiten de groep niet-rechtspersonen is het aandeel vaste activa in het grootbedrijf het hoogst. Voor deze groep spelen de immateriële vaste en ook financiële activa een grotere rol dan voor de kleinere ondernemingen. Onder de immateriële vaste activa vallen onder meer patenten en octrooien, merknamen en de goodwill die is betaald voor deelnemingen in andere ondernemingen. Ook is het voor het grootbedrijf gemakkelijker een strak en efficiënt voorraadbeheer te voeren.

Het grootbedrijf heeft ook het hoogste aandeel eigen vermogen. Voor deze groep ondernemingen is het gemakkelijker dan voor kleinere bedrijven om additioneel eigen vermogen aan te trekken via aandelenemissies. Deze bedrijven zijn transparanter en aandeelhouders kunnen zich een beter beeld vormen van hun werkelijke waarde². Bovendien zijn grotere ondernemingen doorgaans meer gediversifieerd en minder gevoelig voor een kerend economisch tij.

¹ De afkorting *nrp* staat voor niet-rechtspersonen, *rp* voor rechtspersonen, *wp* voor werkzame personen.

² De *Pecking Order Theory* binnen de kapitaalstructuur theorie benoemt het probleem van asymmetrische informatie bij het uitgeven van aandelen. Wanneer een bedrijf overgewaardeerd wordt door de markt (er zal meer worden betaald voor de aandelen dan zij in werkelijkheid waard zijn), zal het altijd aandelen uitgeven. In het geval van onderwaardering doet het dit alleen als de netto contante waarde van de investeringsmogelijkheid het verlies compenseert. Beleggers weten dit en zullen daarom terughoudend zijn in het kopen van aandelen. Dit probleem speelt minder wanneer er minder sprake is van asymmetrische informatie en dus bij een betere transparantie.

Financiële kengetallen naar grootteklasse

Bekeken naar grootteklasse valt opnieuw op dat er omvangrijke verschillen bestaan tussen de verschillende bedrijfsgrootten. Tabel 5 maakt dit duidelijk. De verschillen in solvabiliteit zijn al besproken in de analyse van het aandeel eigen vermogen in het totaal vermogen bij de voorgaande tabel.

In de liquiditeitspositie lijkt op het eerste oog geen trend waarneembaar als wordt gekeken naar de verschillen tussen de grootteklassen. Wanneer de groep niet-rechtspersonen echter buiten beschouwing wordt gelaten, valt op dat de *current ratio* lager is naarmate bedrijven groter zijn. Het is aannemelijk dat grotere bedrijven een beter voorraadbeheer kunnen voeren. Bovendien zullen zij minder (kostbare) liquide middelen aanhouden, omdat het voor deze bedrijven gemakkelijker is kortlopende kredieten aan te trekken bij hoge nood.

Een opwaartse trend naar grootteklasse is zichtbaar bij de rentabiliteit van het eigen vermogen. Grotere bedrijven behalen een hoger rendement op het eigen vermogen dat in de onderneming geïnvesteerd is. Omdat ook het aandeel eigen vermogen (en dus de noemer van de ratio) in het grootbedrijf beduidend hoger is, is hier sprake van een wezenlijk hogere rentabiliteit dan in de kleinere grootteklassen.

Tabel 5 Financiële kengetallen naar grootteklassen

<i>sector</i>	<i>solvabiliteit</i>	<i>liquiditeit</i> (current ratio)	<i>rentabiliteit eigen</i> <i>vermogen</i>
kleinbedrijf <i>nrp</i> (0 - 49 wp)	0,31	1,11	14,5%
kleinbedrijf <i>rp</i> (0 - 49 wp)	0,41	2,03	11,8%
middenbedrijf (50 - 249 wp)	0,33	1,57	14,2%
<u>grootbedrijf (250+ wp)</u>	<u>0,47</u>	<u>1,04</u>	<u>14,0%</u>
kleinbedrijf <i>nrp</i> (0 < 10 mln)	0,31	1,11	14,5%
kleinbedrijf <i>rp</i> (0 < 10 mln)	0,36	1,80	9,0%
middenbedrijf (10 < 50 mln)	0,34	1,45	13,7%
<u>grootbedrijf (50+ mln)</u>	<u>0,47</u>	<u>1,17</u>	<u>14,4%</u>
<u>totaal</u>	<u>0,42</u>	<u>1,30</u>	<u>13,7%</u>

Bron: Panteia, o.b.v. CBS microdata

Het is duidelijk dat de groep niet-rechtspersonen ook betreffende de financiële kengetallen een unieke positie innemen. De hogere rentabiliteit is onder meer terug te voeren op het relatief lage aandeel eigen vermogen¹. De lage liquiditeit op het relatief hoge aandeel vaste activa, waarvan de eigen woning deel uitmaakt.

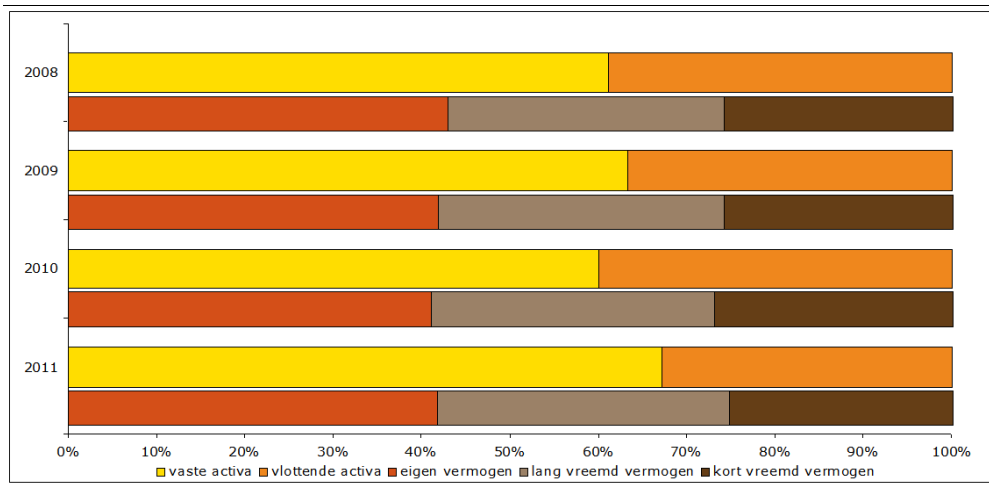
¹ Bij deze groep bedrijven maakt de arbeidsbeloning van de ondernemer deel uit van de winst. Om toch een vergelijking met de rest van het bedrijfsleven te maken, is gewerkt met een fictief arbeidsloon, dat van de winst is afgetrokken.

2.5 Ontwikkeling balansstructuur en financiële prestaties 2008 - 2011

De financiële positie van het niet-financiële bedrijfsleven in het jaar 2011 is uitgebreid in kaart gebracht, met verbijzonderingen naar sector en grootteklasse. Recente jaren waren tumultueus en brachten onrust door een kredietcrisis die in 2010 overging in een nog steeds bestaande staatsschuldencrisis. Beide hadden invloed op bedrijven. Het schetsen van een achtergrond waartegen de bevindingen van de financieringsmonitor bezien moeten worden, kan dan ook niet zonder het één en ander in het bredere perspectief van een meerjarige ontwikkeling te plaatsen. Figuur 2 brengt de ontwikkeling van de balansverhoudingen over de periode van 2008 tot 2011 in beeld. Voor ieder jaar geldt dat de bovenste balk de activazijde vertegenwoordigt en de onderste balk de passivazijde.

Buiten een terugval in 2010 laat de figuur zien dat het aandeel vaste activa over de periode gestaag is toegenomen van 61% tot 67%. Het aandeel vlottende activa beweegt zich vanzelfsprekend in tegenovergestelde richting. 2011 was het tweede jaar van economische groei, hoewel het vierde kwartaal weer een terugval liet zien. De opleving in het aandeel vaste activa in dat jaar loopt in de pas met de ontwikkeling van de investeringen door het bedrijfsleven¹. De passivazijde vertoont een beperkter dynamiek. Geen enkele post toont een grotere variatie dan 2 procentpunten over de gehele periode.

Figuur 2 Ontwikkeling balansstructuur van het bedrijfsleven, 2008 - 2011

Bron: Panteia, o.b.v. microdata CBS

Ontwikkeling financiële kengetallen

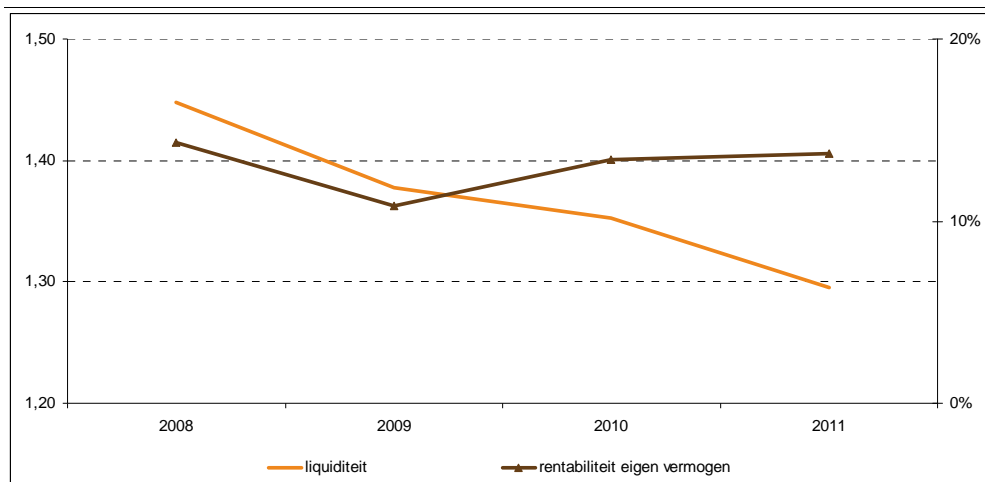
De financiële kengetallen tonen meer variatie in hun ontwikkeling over de periode van vier jaar die in ogenschouw wordt genomen. Figuur 3 brengt de ontwikkeling in beeld. De grafiek is op twee assen geplot: de liquiditeitspositie op de linker y-as, de rentabiliteit op de rechter y-as. De solvabiliteit is uit deze grafiek weggelaten, omdat deze feitelijk al in de voorgaande figuur uiteen is gezet.

De *current ratio* voor het gehele niet-financiële bedrijfsleven laat een voortdurende afname zien van 1,45 in 2008 naar 1,30 in 2011. Hoewel andere zaken hieraan ten grondslag kunnen liggen, lijkt het er hierdoor op dat de capaciteit

¹ Centraal Planbureau (2013) - Centraal Economisch Plan. De bruto investeringen van bedrijven namen in 2011 met 10,2% toe. Het BBP groeide in 2011 met 1%, na een groei van 1,6% het voorgaande jaar.

van het bedrijfsleven om te voldoen aan de korte termijn verplichtingen door de crisisjaren is uitgehouden. De rentabiliteit van het eigen vermogen volgt de ontwikkeling van het BBP. Na een dip in 2009 die de rentabiliteit terugbrengt tot 10,8%, neemt deze in de twee volgende jaren weer toe tot 13,7% in 2011.

Figuur 3 Ontwikkeling financiële kengetallen van het bedrijfsleven, 2008 - 2011

Bron: Panteia, o.b.v. microdata CBS

Ontwikkeling financiële kengetallen naar grootteklasse

Een iets diepgaandere analyse toont de ontwikkeling van enkele kengetallen over de vier jaar voor de onderscheiden grootteklassen. Tabel 6 geeft het overzicht. De cijfers van de drie voorgaande jaren komen overeen met die uit de financieringsmonitor 2012-1. Bij de niet-rechtspersonen in het kleinbedrijf valt goed op dat er dit jaar een andere dataset is gebruikt en een iets andere berekeningswijze is toegepast op deze ondernemingen.

De liquiditeit toont de grootste variatie ten opzichte van voorgaande jaren. In het grootbedrijf daalt het aandeel vlottende activa harder dan het aandeel kort vreemd vermogen. Dit komt grotendeels door een strikter debiteurenbeheer¹. In het klein- en middenbedrijf verbetert de liquiditeitspositie juist. Dit komt mogelijk door de strengere acceptatiecriteria die banken voor het MKB hanteren². Hierdoor neemt het (kort) vreemd vermogen af en houden de bedrijven meer liquide middelen aan.

Het midden- en het grootbedrijf profiteert het meest van de voorzichtige groei die de Nederlandse economie gedurende het grootste deel van 2011 nog doormaakte. De rentabiliteit op het eigen vermogen van deze grootteklassen is in 2011 toegenomen ten opzichte van het voorgaande jaar. In het kleinbedrijf zet de neerwaartse trend van lagere rendementen die behaald worden op het in de onderneming geïnvesteerde vermogen, gestaag door.

¹ Uit CBS cijfers voor het grootbedrijf over 2011 blijkt dat het aandeel kortlopende vorderingen in het balanstotaal met 3%-punt afneemt. Dit is een grotere afname dan geldt voor de voorraden en liquiditeiten.

² Zie paragraaf 5.4, Figuur 11.

Tabel 6 Ontwikkeling financiële kengetallen naar grootteklassen, 2008 - 2011¹

Grootteklasse	jaar	liquiditeit		rentabiliteit	LVV	KVV
		solvabiliteit	(current ratio)	eigen vermogen		
kleinbedrijf	2011	0,31	1,11	14,5%	49%	19%
<i>niet-rechtspersonen</i>						
kleinbedrijf	2008	0,35	1,76	22,3%	33%	31%
<i>rechtspersonen</i>	2009	0,35	1,83	16,7%	38%	28%
	2010	0,35	1,75	15,8%	31%	34%
	2011	0,41	2,03	11,8%	33%	26%
middenbedrijf	2008	0,38	1,39	14,9%	43%	32%
	2009	0,37	1,47	11,5%	43%	27%
	2010	0,36	1,50	11,8%	35%	29%
	2011	0,33	1,57	14,2%	36%	32%
grootbedrijf	2008	0,44	1,28	16,8%	37%	32%
	2009	0,46	1,23	9,5%	30%	29%
	2010	0,46	1,28	12,6%	25%	29%
	2011	0,47	1,04	14,0%	27%	26%

Bron: Panteia, o.b.v. microdata CBS

2.6 De belangrijkste punten op een rijtje

- In de sectoren overige diensten (56%) en industrie (49%) hebben ondernemingen de hoogste solvabiliteit. De horeca (26%) en bouw (28%) blijven hier ver bij achter.
- De handel en landbouw hebben de beste liquiditeitsposities. Ook de bouw heeft een goede current ratio.
- De transportsector heeft een lager dan gemiddelde solvabiliteitspositie, een slechte liquiditeitspositie en een lage rentabiliteit op het eigen vermogen.
- Het aandeel vaste activa neemt toe met de bedrijfsomvang.
- De liquiditeitspositie verslechtert naarmate bedrijven groter worden, maar dit kan duiden op een betere interne efficiëntie. Kapitaalverschaffers schatten het risico bij grotere bedrijven doorgaans lager in dan bij kleinere bedrijven.

¹ Voor de groep niet-rechtspersonen in het kleinbedrijf is het niet mogelijk een vergelijking te maken. Dit jaar is overgestapt op een andere berekeningswijze, evenals een andere bron om de financiële situatie van deze ondernemingen te benaderen.

3 Financiering gezocht

Dit hoofdstuk behandelt de zoektocht naar financiering van bedrijven, met het accent op vreemd vermogen: waarvoor zocht men financiering en bij wie, heeft men het gezochte bedrag gekregen, en zo nee, waarom niet, en heeft men gebruik gemaakt van garantieregelingen? Zie Bijlage II voor de onderzoekverantwoording en enkele kenmerken van de deelnemers aan het onderzoek. In deze en volgende hoofdstukken zijn de cijfers in de tabellen, tenzij anders vermeld, herwogen naar het aandeel dat elke deelsector en grootteklasse heeft in de werkgelegenheid bij het totale particuliere bedrijfsleven¹.

3.1 Benutten beschikbare kredietruimte

Middelgrote bedrijven gebruiken bestaande kredietruimte meer

Het aandeel van bedrijven die de bestaande kredietruimte méér hebben benut is ten opzichte van een jaar geleden iets afgenomen. Middelgrote bedrijven hebben het vaakst een rekening courant bij hun bank, en hebben die in het afgelopen jaar ook vaker benut. Een deel van de grote bedrijven heeft geen rekening courant omdat financiering door hun moederbedrijf wordt geregeld².

Tabel 7 Méér benutten van bestaande kredietruimte in het afgelopen jaar

Antwoord	Grootteklasse			Aantal bedrijven: 1.390	
	KB	MB	GB	totaal 2013-1	totaal 2012-1
Méér benut	23%	27%	22%	23%	24%
Niet méér benut	63%	63%	63%	63%	62%
Heeft geen krediet	14%	10%	15%	14%	14%

Bron: Pantela, 2013

3.2 Zoeken van externe financiering

Dalende trend bij financiering zet zich voort

Tabel 8 laat zien dat 18% van de Nederlandse bedrijven in het afgelopen jaar heeft geprobeerd om aanvullende financiering te krijgen. Dat is iets minder dan de 19% van een jaar eerder. Voor de 16% van de meting in september 2012 geldt dat hierbij niet een jaar, maar een half jaar teruggekeken werd. Begin 2011 zocht overigens nog 22% financiering.

Middelgrote bedrijven hebben het vaakst aanvullende financiering gezocht: 22%. Financiering binnen concernverband speelt een rol bij het betrekkelijk geringe

¹ De werkgelegenheid is voor 13 deelsectoren en drie grootteklassen per deelsector berekend uit CBS-data betreffende het aantal bedrijven naar grootteklasse op 1 januari 2012.

² Worden alleen bedrijven mét een rekening courant bij de bank meegeteld, dan gaat het om 27%, in plaats van de 23% uit tabel 7.

aantal grote bedrijven dat financiering heeft gezocht. Tussen starters en langer gevestigde bedrijven is er geen verschil.

Minder vaak eigen vermogen gezocht

Bij de eerste meting van 2012 bleken meer bedrijven eigen vermogen te zoeken. Bij de huidige meting zijn het er echter juist minder: er is weer een verschuiving in de richting van vreemd vermogen. Starters verschillen niet van gevestigde bedrijven wat betreft het aandeel dat eigen vermogen dan wel vreemd vermogen zoekt.

Zakelijke diensten zoeken meer EV, vervoer en bouw meer VV

Vooral in de zakelijke dienstverlening zoeken bedrijven extern eigen vermogen (vaak in combinatie met eigen vermogen), gevolgd door de handel. De vervoerssector en de bouw zoeken vooral vreemd vermogen.

Tabel 8 Financiering gezocht buiten de bestaande kredietruimte, en aard daarvan

Antwoord	Grootteklasse			Aantal bedrijven: 1.390 / 286	
	KB	MB	GB	totaal 2013-1	totaal 2012-1
Ja, financiering gezocht	18%	22%	17%	18%	19%
w.v. EV ¹	18%	5%	11%	13%	17%
w.v. VV (leningen)	50%	60%	70%	60%	57%
w.v. beide	32%	35%	19%	28%	26%

Bron: Panteia, 2013

Werkkapitaal voornaamste bestemming

Werkkapitaal is het voornaamste doel van de gezochte financiering, gevolgd door huisvesting, bedrijfsmiddelen en overige investeringen. Ten opzichte van de monitor van begin 2012 noemt men werkkapitaal vaker als doel van de gezochte financiering. Overnames zijn minder vaak het doel, maar innoveren wél, vooral bij wat kleinere bedrijven.

Grote bedrijven noemen vaker herfinanciering als bestemming, en minder vaak werkkapitaal. Wanneer groot en klein worden onderscheiden op basis van omzet in plaats van werkzame personen² zijn die verschillen nog wat duidelijker dan in Tabel 9: van de bedrijven met de hoogste omzet noemt slechts 37% werkkapitaal als bestemming, en 19% herfinanciering.

Starters noemen veel vaker dan langer gevestigde bedrijven huisvesting als bestemming van de gezochte financiering, en bedrijfsmiddelen minder vaak. De overige bestemmingen verschillen niet of nauwelijks tussen starters en langer gevestigde bedrijven³.

¹ Eigen vermogen, inclusief achtergestelde leningen. De drie laatste percentages tellen op tot 100%, dat wil zeggen, van degenen die het afgelopen jaar geprobeerd hebben financiering te krijgen: het percentage van de eerste rij.

² Er zijn drie omzetklassen onderscheiden: minder dan €10 miljoen, €50 miljoen en meer, en de tussenliggende categorie van €10 tot €50 miljoen omzet.

³ Starters zijn uitsluitend vergeleken met langer gevestigde ondernemingen in het *kleinbedrijf* (minder dan 50 werkzame personen).

'Andere bestemmingen' (laatste regel van Tabel 9) zijn uiteenlopend, maar vaak *defensief* van aard: achterstallige belastingen en crediteuren betalen, voortbestaan of doorstart van het bedrijf, aflossing bankkrediet, een reorganisatie, en debiteurenfinanciering. Daarnaast zoekt men financiering voor afkoop van eigenaren / aandeelhouders: een management buy-out, een vertrekkende directeur, uitkoop van een partner. En tot slot zijn er nog meer *offensieve* bestemmingen zoals scholing, uitbreiding en grondaankoop.

Tabel 9 Voor welk doel financiering gezocht? (Meer antwoorden mogelijk)

Doel	Grootteklasse			Aantal bedrijven: 290	
	KB	MB	GB	totaal 2013-1	totaal 2012-1
Start bedrijf	2%	0%	0%	1%	0%
Overname	2%	5%	9%	5%	9%
Herfinanciering	3%	8%	14%	9%	11%
Herstructurering balans	2%	2%	2%	2%	4%
Werkkapitaal	52%	50%	41%	47%	40%
Innovatie	7%	2%	1%	4%	1%
Internationalisering	1%	0%	0%	0%	0%
Huisvesting	11%	18%	11%	12%	13%
Bedrijfsmiddelen	13%	19%	6%	11%	13%
Overige investeringen	13%	22%	26%	20%	20%
Anders	8%	3%	5%	6%	8%

Bron: Panteia, 2013

3.3 Waarom géén financiering gezocht?

Geen financiering: niet nodig en beschikbaar krediet voldoende

De meeste bedrijven geven aan geen financiering te zoeken omdat zij die niet nodig hebben. Andere redenen zijn dat de bestaande kredietruimte voldoende is, of dat het moederbedrijf beslist over financiering. Ten opzichte van een jaar geleden is dat laatste vaker de reden om geen financiering aan te vragen, vooral bij grote bedrijven. Het kan zijn dat centrale directies de financiële teugels wat strakker aantrekken, maar ook, dat zij kiezen voor interne financiering. Zie verder Tabel 10.

De reden waarom starters geen financiering hebben gezocht verschilt weinig van die van langer gevestigde kleine bedrijven.

Tabel 10 Waarom geen financiering gezocht? (Meer antwoorden mogelijk)

Reden	Grootteklasse			Aantal bedrijven: 1.100		
	KB	MB	GB	Totaal 2013-1	Totaal 2012-1	Totaal 2011-1
Niet nodig	85%	73%	65%	75%	79%	83%
Te duur	1%		0%	0%	1%	0%
Verwacht het niet aan te kunnen trekken	4%	2%	0%	2%	3%	5%
Bestaande kredietruimte is voldoende	13%	19%	15%	14%	13%	9%
Moederbedrijf beslist	1%	16%	27%	14%	10%	1%
Andere reden	3%	2%	3%	3%	6%	4%

Bron: Panteia, 2013

3.4 Bron van vreemd vermogen

Huisbank favoriet, maar andere financieringsbronnen vaker genoemd

Tabel 11 laat zien dat bedrijven hun leningen nog steeds voor het grootste deel afsluiten bij hun eigen huisbank, maar dat men ten opzichte van een jaar geleden vaker zaken doet met andere banken. Dit is mogelijk een aanwijzing dat ondernemers en CFO's vaker in zee gaan met andere banken omdat zij de gewenste financiering minder makkelijk krijgen bij hun huisbank. Ook alternatieve bronnen zoals leveranciers en andere worden vaker genoemd. Bij de 'andere redenen' noemt een handvol ondernemingen leasing en factoring. Daarnaast worden eigen middelen, aandeelhouders en investeerders (dus *eigen* vermogen) genoemd, en tot slot nog syndicaatfinanciering, crowd-funding, private leningen, medewerkers, andere bedrijven en zakelijke relaties.

Tabel 11 Bron van vreemd vermogen

Bron	Grootteklasse			Aantal bedrijven: 176		
	KB	MB	GB	Totaal 2013-1	Totaal 2012-1	Totaal 2011-1
Huisbank	63%	63%	65%	64%	75%	72%
Andere dan huisbank	12%	23%	38%	27%	21%	20%
Familie en vrienden	4%	2%	4%	3%	3%	3%
Leveranciers	12%	9%		6%	3%	3%
Anders	12%	21%	7%	12%	9%	10%

Bron: Panteia, 2013.

3.5 Verkrijgen vreemd vermogen en reden afwijzing

Aantal afgewezen aanvragen is sterk toegenomen

Slechts drie op de vijf aanvragers van een lening voor bedrijfsfinanciering heeft het gevraagde bedrag volledig gekregen. Een kwart heeft een weigering gekregen, de overigen hebben het gevraagde bedrag gedeeltelijk gekregen. Zie Figuur 4.

Kleine bedrijven krijgen de gevraagde lening veel minder vaak

In het kleinbedrijf hebben twee op de vijf bedrijven het gevraagde bedrag volledig gekregen, maar evenveel kregen een afwijzing. Het grootbedrijf krijgt veel minder te maken met afwijzingen, maar het zijn er wél meer dan bij eerdere metingen. Middenbedrijven nemen een tussenpositie in die vrijwel samenvalt met het gemiddelde van alle bedrijven.

Gevraagde leningen worden minder vaak verstrekt dan een jaar geleden, maar wél wat vaker dan bij de vorige meting, in september 2012¹.

Het beeld naar omzetklasse wijkt iets af van dat van Figuur 4: in de hoogste omzetklasse haalt 71% het gezochte financieringsbedrag volledig binnen, in de tussenklasse is dat 76%².

Bouw, handel en 'overige' dienstverlening maken de minste kans

Het tweede deel van Figuur 4 laat zien dat de bouw en de handel sectoren zijn met een geringe slaagkans, en in wat mindere mate ook de 'overige' dienstverlening inclusief de horeca. Industrie, zakelijke diensten en transport doen het al een stuk beter. De koploper is echter de agrarische sector. Mogelijk speelt hier mee dat land in onderpand kan worden gegeven.

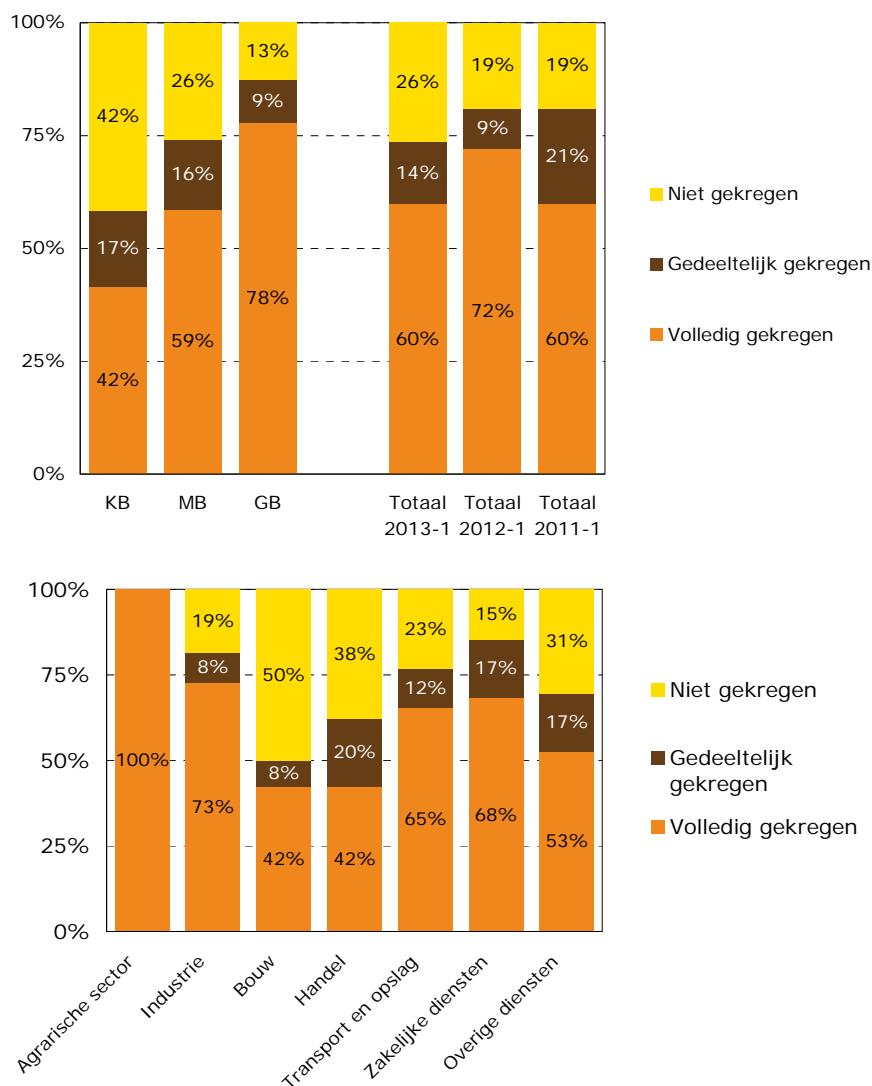
Starters: sterke volatiliteit van de slaagkans

Anders dan bij de vorige meting van najaar 2012 hebben starters de gezochte financiering vaker dan langer gevestigde (kleine) bedrijven *niet* gekregen, en hebben zij die juist minder vaak *gedeeltelijk* gekregen. Het beeld voor wat betreft financiering van starters kan derhalve sterk wisselen. Het geringe aantal starters waarop de cijfers betrekking hebben is de vermoedelijke verklaring.

¹ De meting in september 2012 had wél betrekking op een retrospectief van een half in plaats van een heel jaar.

² Zie Bijlage III, Figuur 12.

Figuur 4 Aantrekken van de gezochte financiering, naar grootteklasse en sector

Aantal bedrijven: 258

Bron: Panteia, 2013

Lening geweigerd: vooral vanwege 'risico'

Het merendeel van de bedrijven die de gezochte lening niet of niet volledig hebben gekregen noemt de risico-inschatting van de bank als belangrijkste reden. Een verslechterend bedrijfsresultaat is een tweede reden, gevolgd door een te lage solvabiliteit en te hoge rentekosten. Deze redenen worden nu (wat) vaker genoemd dan in 2012. Datzelfde geldt ook voor (te hoge) rentekosten. Anders dan de overige in Tabel 12 weergegeven redenen is dit een afweging die ondernemers zelf maken. De ontwikkeling van de rente in de afgelopen tijd is de verklaring niet: die is gedaald. Derhalve blijft extra risico-opslag over als verklaring, en wel voor ondernemingen die in zwaar weer zitten, en zodoende extra risico vertegenwoordigen voor de kredietgever. Het gestegen aantal dat deze reden noemt suggereert dat er nu meer ondernemingen in zulk zwaar weer zitten. Zie verder tabel 12.

Tabel 12 Reden waarom gezocht vreemd vermogen niet of niet volledig is aangetrokken

<i>Aantal bedrijven: 98 / 84</i>		
<i>Reden (meer antwoorden mogelijk)</i>	<i>Totaal 2013-1</i>	<i>Totaal 2012-1</i>
Rentekosten	10%	5%
Te lage solvabiliteit	11%	6%
Kredietaanvraag onvoldoende onderbouwd	1%	5%
Te hoge schuld t.o.v. winstgevendheid	1%	1%
Risico kredietverstrekker	57%	58%
Onvoldoende onderpand	6%	1%
Onvoldoende interesse bij financier(s)	9%	5%
Verslechtering bedrijfsresultaat	13%	7%
Andere reden	27%	35%

Bron: Panteia, 2013

Bij de 'andere redenen' in tabel 12 verwijst men een aantal malen naar de opstelling van banken waar men krediet heeft gevraagd, zoals eisen waaraan men niet wil voldoen, of in de 'verkeerde' bedrijfstak zitten. Die laatste opmerking komt met name van horeca-ondernemers, zoals ook bij eerdere financieringsmonitoren.

Enkele citaten:

"Het bedrijf bestond te kort. Je moet minimaal van drie jaar cijfers kunnen overleggen"
 "We hebben de investeringen stopgezet, en een stukje eigen vermogen gevonden"
 "Het verscherpte toezicht en de hogere eisen die aan banken gesteld worden"
 "Ze zeggen niet waarom; daar zijn ze heel vaag in"
 "Terughoudendheid in acquisitiefinancieringen bij de bank"
 "De bank wilde geen onroerend goed op de balans"
 "Interne regels bij de bank"
 "De vele regels om de financiering rond te krijgen waren te ingewikkeld"

Geprobeerd op een andere manier aan financiering te komen

Van de bedrijven die de gezochte financiering niet of niet volledig hebben binnengehaald heeft één op de drie geprobeerd op een andere manier aan financiering te komen. Kleine bedrijven hebben dat wat minder gedaan dan grotere, ondanks het feit dat zij de gezochte financiering vaker in het geheel niet gekregen hebben. Zie Figuur 5.

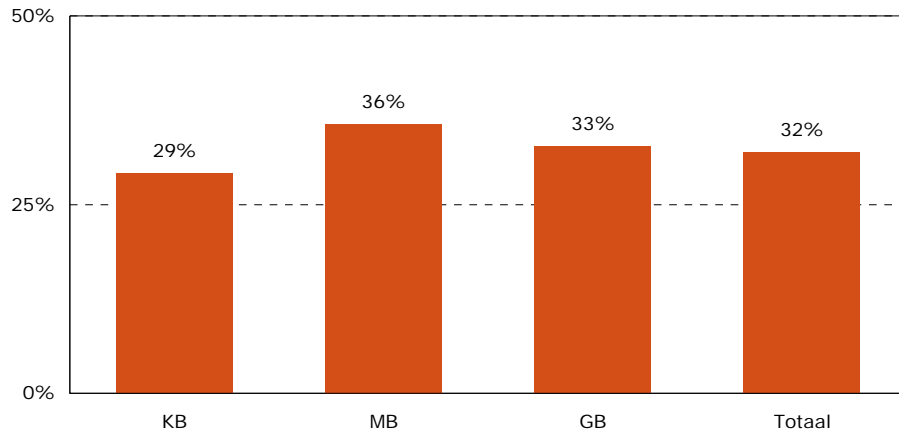
Alternatieven: andere bank, informal investor, familie

De vraag hoe en waar men dan financiering heeft gezocht levert uiteenlopende antwoorden op. Enerzijds heeft men andere banken dan de huisbank benaderd, anderzijds informal investors, en familie en relaties. In enkele gevallen wordt een beroep gedaan op bestaande aandeelhouders. Andere genoemde acties zijn: operational financial lease, factoring, crowd-funding, eisen van vooruitbetaling bij opdrachten, een onderhandse lening, benaderen van een investeringsmaatschappij, of toch gewoon interne financiering. In één geval is het bedrijf verkocht.

Ook hier een betere slaagkans voor grotere bedrijven

Van degenen die op een andere manier hebben geprobeerd aan financiering te komen is één op de drie er in geslaagd die te vinden. Ook hier beïnvloedt bedrijfsomvang de slaagkans: één op de vijf voor het kleinbedrijf, één op de drie voor het middenbedrijf, en één op de twee voor het grootbedrijf¹.

Figuur 5 Heeft men geprobeerd op een andere manier aan financiering te komen?

Aantal bedrijven: 135

Bron: Panteia, 2013

Financiering voor (extra) werkkapitaal vaak geweigerd

Het antwoord op de vraag *waarom* men een lening niet heeft kunnen krijgen wordt deels gekleurd door persoonlijke inschatting en belangen van de aanvrager. Lang niet alle aanvragers krijgen de reden te horen waarom hun aanvraag is afgewezen. Wanneer een financier onvoldoende interesse heeft (Tabel 12) kan daar bovendien een van de andere redenen uit de tabel achter zitten. Dat maakt interpretatie van de uitkomsten lastig.

Daarom is ook bekeken in hoeverre een 'nee' op de aanvraag van een lening samenhangt met het *doel* waarvoor de financiering bestemd was. Dat blijkt nadrukkelijk het geval: wie nul op het rekest krijgt heeft veel vaker financiering gezocht voor (extra) werkkapitaal. Wie het gevraagde bedrag volledig krijgt heeft vaker financiering gezocht voor aanschaf van bedrijfsmiddelen, of voor huisvesting. Het feit dat huisvesting en bedrijfsmiddelen tevens als onderpand kunnen dienen speelt daarbij zeker een rol.

¹ Kanttekening: deze vaststelling is gebaseerd op een gering aantal observaties.

Tabel 13 Toe- of afwijzing naar doel van de gezochte financiering

<i>Doel</i>	<i>Beslissing op aanvraag financiering</i>		<i>Aantal bedrijven: 285</i>
	<i>Volledig gekregen¹</i>	<i>Deels gekregen</i>	<i>Niet gekregen</i>
Werkkapitaal	34%	61%	63%
Huisvesting of verbouwing	19%	17%	11%
Aanschaf bedrijfsmiddelen	22%	14%	6%
Andere investeringen	19%	22%	15%

Bron: Panteia, 2013

3.6 Bekendheid met overheidsregelingen

Overheidsregelingen bij lang niet iedereen bekend

Figuur 6 laat zien dat WBSO en Innovatiekrediet bij ondernemingen de bekendste overheidsregelingen zijn op het gebied van financiering en fiscaliteit, met de BMKB, Garantie Ondernemingsfinanciering en RDA ongeveer ex aequo daarna. Bijna de helft van de deelnemers aan het onderzoek is bekend met de WBSO, maar voor andere regelingen is dat één op de drie of minder. Zie Figuur 6.

Bekendheid van overheidsregelingen is toegenomen

De bekendheid met de regelingen is wél toegenomen ten opzichte van de eerste meting in 2012².

Een minderheid maakt gebruik van regelingen, behalve van de WBSO

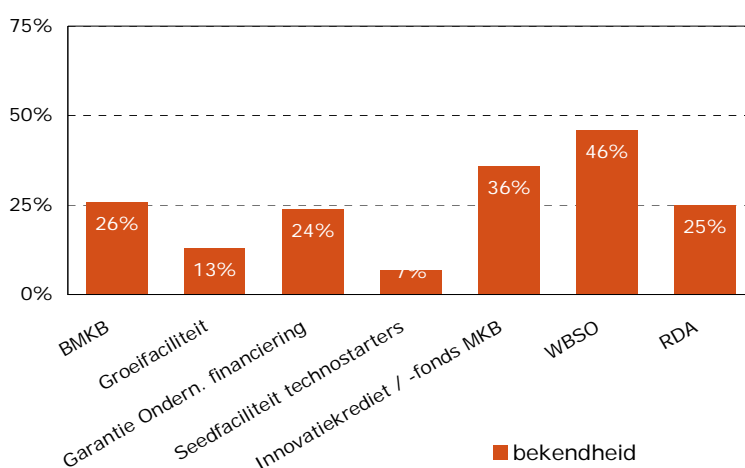
Van de bedrijven die bekend zijn met de WBSO maken veel er ook gebruik van. Van de bedrijven die een andere regeling kennen, zijn dat er slechts weinig³.

¹ Toelichting bij de percentages in de tabel: van degenen die de gezochte financiering volledig hebben gekregen heeft 34% werkkapitaal genoemd als bestemming, en 19% huisvesting. Van degenen die de gezochte financiering *niet* hebben gekregen heeft 63% werkkapitaal genoemd als bestemming, en 11% huisvesting.

² De bekendheid zou beïnvloed kunnen zijn door het feit dat een flink deel van de respondenten bij de voorgaande meting dezelfde vraag heeft gekregen. De bekendheid met overheidsregelingen binnen deze groep wijkt echter nauwelijks af van de scores bij 'nieuwe' deelnemers aan het onderzoek. Conclusie: deel uitmaken van het 'panel' heeft geen invloed.

³ Deze vraag is alleen gesteld wanneer men vreemd vermogen heeft gezocht bij een bank, dus een bancaire lening, én wanneer men aangeeft met de desbetreffende regeling *bekend* te zijn. Maximaal enkele tientallen bedrijven voldoen aan die voorwaarde. Daárvan hebben er hooguit vier ook daadwerkelijk gebruik gemaakt van een regeling.

Figuur 6 Bekendheid met overheidsregelingen (garantie- en innovatieregelingen)

Aantal bedrijven: 1.390

Bron: Panteia, 2013

Bank biedt sporadisch overheidsgarantie aan

Bij bedrijven die geen gebruik hebben gemaakt van de eerste vijf regelingen van Figuur 6 maar wél financiering hebben gezocht bij een bank, is gevraagd of die bank ze een overheidsgarantieregeling heeft aangeboden. Dit blijkt slechts sporadisch voor te komen: bij 6% van de bedrijven. Dit is wél iets meer dan bij de voorgaande meting: toen was dit 4%¹.

Minder kennis bij kleine bedrijven, zelfs van MKB-regelingen

In Tabel 14 valt op dat WBSO en RDA veel beter bekend zijn bij grotere bedrijven dan in het kleinbedrijf. Grote bedrijven maken ook in aanzienlijk grotere getale gebruik van deze fiscale aftrekregeling. Maar ook de regelingen Garantie Ondernemingsfinanciering en Innovatiekrediet / Innovatiefonds MKB blijken beter bekend bij grotere bedrijven dan bij het kleinbedrijf. Alleen de BMKB is bij klein- en grootbedrijf even goed bekend.

¹ Kanttekening bij deze percentages: het gaat in totaal om niet meer dan circa 100 bedrijven.

Tabel 14 Bekendheid garantieregelingen per grootteklasse

Regeling	Grootteklasse		Aantal bedrijven: 1.099
	KB	MB	GB
BMKB	22%	37%	27%
Groefaciliteit	8%	20%	16%
Garantie Ondernemingsfinanciering	19%	32%	29%
Seedfaciliteit technostarters	6%	8%	7%
Innovatiekrediet / Innovatiefonds MKB	31%	47%	39%
WBSO	15%	57%	68%
RDA	8%	34%	36%

Bron: Panteia, 2013

Dit vestigt de aandacht nog eens op een specifiek vraagstuk van het kleinbedrijf, namelijk dat daar vaak onvoldoende kennis aanwezig is van financiële zaken¹. Het is voor veel ondernemers een onderdeel van hun takenpakket waarvoor zij minder interesse hebben, waarmee zij minder vertrouwd zijn, en dat ook zeker niet elke dag hun aandacht vraagt.

Het oordeel van (de weinige) *gebruikers* over de regelingen loopt niet erg uiteen: zie Tabel 15. Wél valt op dat het oordeel licht is verbeterd vergeleken met 2012. Het aantal toegekende onvoldoendes is teruggelopen.

Tabel 15 Garantieregelingen, beoordeling door gebruikers

Rapportcijfer	Gemiddeld cijfer	Rapportcijfer 5 of minder
<i>Bekend met overheidsgarantieregelingen</i>		
BMKB	6,8	11%
Groefaciliteit	6,8	10%
Garantie Ondernemingsfinanciering	6,7	14%
Seedfaciliteit technostarters	7,2	8%
Innovatiekrediet of Innovatiefonds MKB+	7,0	11%

Aantal bedrijven: afh. van aantal 'bekend' variërend van 58 (Seedfaciliteit Technostarters) tot 346 (Innovatiekrediet).

Bron: Panteia, 2013.

¹ Zie de eerste financieringsmonitor van 2012: respondenten in het kleinbedrijf is toen gevraagd hun eigen kennis van financiële en financieringszaken te waarderen met een rapportcijfer van één tot tien. Er komt voor ondernemingen een magere 6,3 uit de bus.

3.7 De belangrijkste punten op een rijtje

- Vergeleken met de beide voorgaande metingen in 2012 hebben wat meer bedrijven externe financiering gezocht, maar het zijn er nog altijd minder dan een jaar geleden, en aanzienlijk minder dan twee jaar geleden. Of de dalende trend in het zoeken naar externe financiering is onderbroken moet nog blijken.
- Middelgrote bedrijven zoeken meer externe financiering dan zowel kleine als grote bedrijven.
- Bij de grote bedrijven is de rol van interne financiering vermoedelijk versterkt, ten koste van externe financiering.
- Werkkapitaal is het voornaamste doel van de gezochte financiering, bij deze meting zelfs in versterkte mate.
- De trend lijkt een lichte verschuiving van investeren in groei (met de daaraan verbonden risico's) naar handhaven en behoud.
- De eigen huisbank blijft de voornaamste bron van vreemd vermogen, maar méér bedrijven proberen ook bij andere banken financiering te krijgen.
- Bedrijven slagen er minder dan een jaar geleden in het vreemde vermogen dat zij zoeken ook aan te trekken.
- Kleine bedrijven die financiering zoeken in de vorm van een lening krijgen die in ruim 40% van de gevallen, grote bedrijven in bijna 80%. Dit bevestigt het bij de vorige meting al vastgestelde verschil tussen klein en groot. Ten opzichte van 2012 krijgen kleine bedrijven de financiering die zij zoeken minder vaak.
- De risico-inschatting door de bank is de voornaamste reden waarom leningen geweigerd worden. Te lage solvabiliteit, verslechtering van het bedrijfsresultaat en gebrek aan onderpand worden nu vaker genoemd.
- Eén op de drie bedrijven met een weigering of slechts gedeeltelijke toekenning heeft geprobeerd op een andere manier aan financiering te komen, en één op de drie dáárvan is er in geslaagd: bij een andere dan de huisbank, bij informal investors, of bij familie en relaties.
- Van de bedrijven die de gezochte financiering niet of deels hebben gekregen heeft slechts één op de drie geprobeerd op een andere manier aan financiering te komen. In het kleinbedrijf zijn het er nog minder.
- WBSO en Innovatiekrediet / Innovatiefonds MKB zijn de best bekende overheidsregelingen, gevolgd door BMKB, RDA en Garantie Ondernemingsfinanciering (GO).
- Niet alleen algemene maar ook primair voor het MKB bestemde regelingen zoals Innovatiekrediet / Innovatiefonds MKB en Garantie Ondernemingsfinanciering blijken beter bekend bij grotere bedrijven dan bij kleine.
- Het oordeel over de regelingen is ten opzichte van 2012 licht verbeterd. De Seedfaciliteit Technostarters krijgt de beste beoordeling.

4 Eigen vermogen

Dit hoofdstuk behandelt het zoeken van eigen vermogen en redenen om daar juist van af te zien, en verder, of men het heeft gekregen en bij wie, en eventuele reden waarom men het gewenste bedrag niet heeft kunnen aantrekken.

4.1 Waarom keuze voor financiering met eigen vermogen?

Keus voor eigen vermogen: makkelijker dan vreemd vermogen

De meest genoemde reden om te kiezen voor eigen vermogen is dat het (in de huidige situatie) makkelijker te krijgen is dan een lening. Op een gedeelde tweede plaats komen het prijskaartje (vreemd vermogen is te duur) en de moeilijke verkrijgbaarheid van vreemd vermogen. Verbetering van de solvabiliteit wordt in vergelijking met de monitor van 2012 minder vaak genoemd. Zie verder Tabel 16. Als 'andere reden' wordt onder meer de eis van verschaffers van vreemd vermogen genoemd dat men over eigen vermogen van een bepaalde omvang beschikt, en verder eigen bedrijfsbeleid: niet afhankelijk willen zijn van externe financiers. Dit alles met de kanttekening dat de aantallen bij dit onderwerp gering zijn.

Tabel 16 Reden om te kiezen voor financiering met eigen vermogen¹

<i>Reden (meer antwoorden mogelijk)</i>	<i>Aantal bedrijven: 26</i>
Solvabiliteit verbeteren	11%
Vreemd vermogen te duur	18%
Aantrekken eigen vermogen makkelijker	53%
Vreemd vermogen niet te krijgen	18%
Andere reden	18%

Bron: Panteia, 2013

'Niet te krijgen' blijft de voornaamste reden om geen EV te zoeken

Aan diegenen die uitsluitend *vreemd* vermogen hebben proberen aan te trekken is de vraag voorgelegd waarom zij geen *eigen* vermogen hebben gezocht. Niet nodig is de meest genoemde reden, gevolgd door de verwachting het niet aan te kunnen trekken, dat laatste vooral bij kleine en middelgrote ondernemingen. Geen zeggenschap willen inleveren wordt ook nog een aantal malen genoemd, evenals behoud van eigendom, vooral binnen familiebedrijven. Opvallend is dat grote bedrijven dit vaker als argument noemen dan kleine. Tot slot is er een aantal bedrijven dat de voorkeur geeft aan bankfinanciering, bijvoorbeeld omdat het een beperkte looptijd betreft. Zie Tabel 17.

¹ Het betreft bedrijven die alleen eigen vermogen gezocht hebben.

Tabel 17 Waarom géén eigen vermogen gezocht? (meer antwoorden mogelijk)

Reden	Grootteklasse			Aantal bedrijven: 178		
	KB	MB	GB	totaal 2013-1	totaal 2012-1	totaal 2011-1
Niet nodig	10%	25%	32%	24%	36%	28%
Vreemd vermogen is goedkoper	5%	3%	8%	6%	6%	0%
Moederbedrijf beslist	2%	3%	10%	6%	5%	5%
Verwacht het niet aan te kunnen trekken	14%	25%	5%	12%	20%	22%
Te duur	5%	0%	0%	2%	3%	14%
Te veel werk	7%	5%	1%	4%	1%	1%
Wil geen zeggenschap inleveren	2%	3%	7%	4%	4%	11%
Wil eigendom behouden	2%	6%	13%	8%		
Ziet VV / bank als eerste keus	10%	6%	7%	8%		
Andere reden	28%	22%	21%	23%	24%	22%

Bron: Panteia, 2013

Zij die een 'andere reden' noemen verwijzen in een aantal gevallen naar *gewoon-*te en naar ingewikkelde procedures. Voor de rest zijn er zeer uiteenlopende redenen. Uit een aantal antwoorden blijkt ook dat men zich niet heeft verdiept in de mogelijkheid van financiering met extern eigen vermogen.

"Niet over nagedacht"
 "Te ingewikkeld voor ons om dat voor elkaar te krijgen"
 "Ik weet de weg daar niet echt in"
 "Niet mee bekend hoe ik dat moet doen"
 "Het tijdsbestek was te kort"
 "Wij willen eigen buffers behouden voor eventuele andere investeringen en overnames"
 "Geen ervaring mee, en eisen van de bank"
 "Wij zitten met handen en voeten vast aan de banken"

4.2 Bron van eigen vermogen

Kleinbedrijf vooral eigen omgeving, grotere bedrijven aandeelhouders
 Privévermogen van de ondernemer(s) is de belangrijkste bron van eigen vermogen voor kleine bedrijven. Bij middelgrote en grote bedrijven komt het merendeels van aandeelhouders, meestal bestaande aandeelhouders. Familie en vrienden dragen vooral bij aan de financiering van kleine bedrijven. Dit geldt ook voor andere bedrijven. Zie Tabel 18.

Voor zover aandeelhouders worden genoemd gaat het in de ene helft van de gevallen om converteerbare obligaties of achtergestelde leningen, en in de andere helft om aandelen of opties op aandelen, al dan niet gecombineerd met converteerbare obligaties of achtergestelde leningen.

Kleine bedrijven noemen converteerbare obligaties of achtergestelde leningen vaker dan grotere, maar de aantallen zijn gering.

Tabel 18 Bron van eigen vermogen (meer antwoorden mogelijk)

Bron	Grootteklasse			Aantal bedrijven: 78		
	KB	MB	GB	Totaal 2013-1	Totaal 2012-1	Totaal 2011-1
Privévermogen	21%	30%	0%	17%	25%	24%
Bestaande aandeelhouders	24%	45%	54%	38%	33%	33%
Nieuwe aandeelhouders	7%	10%	23%	13%	6%	14%
Andere bedrijven	5%	5%	8%	6%	10%	13%
Familie / vrienden	38%	5%	0%	19%	11%	13%
Participatiemaatschappij, ROM ¹					6%	3%
	2%	10%	8%	6%		
Informal investors	7%	10%	0%	6%	4%	3%
Banken	2%	15%	0%	5%	10%	11%

Bron: Panteia, 2013

4.3 Financiering krijgen, en reden indien *niet* geslaagd

Middenbedrijven slagen het vaakst

Ruim de helft van de bedrijven die eigen vermogen probeerden aan te trekken is daar in geslaagd. Ten opzichte van begin 2012 hebben meer bedrijven het gezochte financieringsbedrag slechts ten dele binnengehaald. Middenbedrijven slagen er het best in het beoogde bedrag aan eigen vermogen binnen te halen, kleine bedrijven het minst. Starters hebben het gezochte financieringsbedrag vaak niet binnen kunnen halen, maar deze constatering stoelt op kleine aantallen.

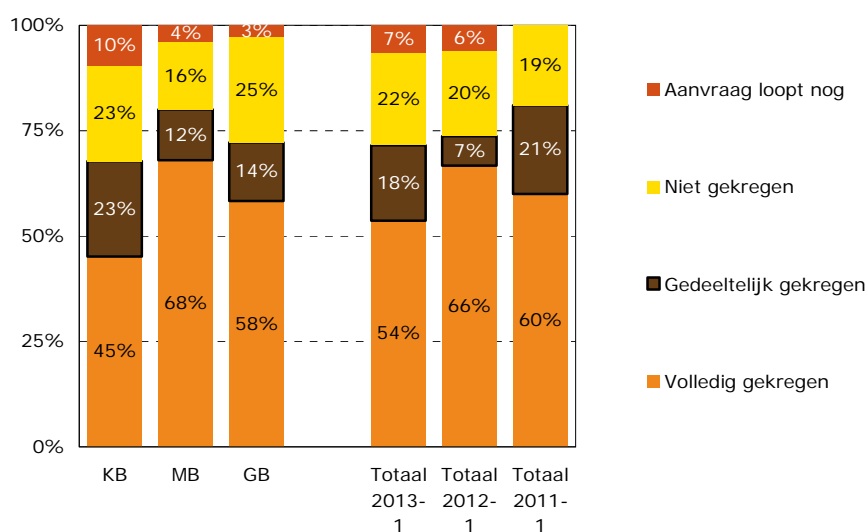
Oordeel over verkrijgbaarheid van eigen vermogen verschilt weinig

Er is weinig verschil naar bedrijfsgrootte wat betreft het oordeel over de verkrijgbaarheid van extern eigen vermogen: een krappe meerderheid beoordeelt die als 'makkelijk'². Zie Figuur 7. Bij de eerste meting van 2012 was dit voor het kleinbedrijf nog meer dan 60%, tegen nu 52%. Derhalve loopt het aandeel dat eigen vermogen makkelijk te vinden acht voor het kleinbedrijf wél terug.

¹ ROM: Regionale OntwikkelingsMaatschappij.

² Deze vraag is gesteld aan wie eigen vermogen heeft gezocht, al dan niet in combinatie met vreemd vermogen.

Figuur 7 Geslaagd of niet bij aantrekken van het gezochte eigen vermogen

	KB	MB	GB	Totaal 2013-1	Totaal 2012-1
Extern EV makkelijk te vinden ¹	52%	63%	56%	55%	57%

Bron: Panteia, 2013

Risico weer de belangrijkste reden van afwijzing

Het risico voor de financier is nog steeds de meest genoemde reden dat men het gezochte eigen vermogen niet of slechts deels heeft kunnen krijgen, maar onvoldoende *interesse* van financierskant wordt nu vaker genoemd: zie tabel 19. Wél is deze bevinding gebaseerd op kleine aantallen bedrijven.

Tabel 19 Reden waarom gezocht eigen vermogen niet of niet volledig is verkregen

Reden	Aantal bedrijven: 36	
	Totaal 2013-1	Totaal 2012-1
Te duur	10%	10%
Te risicovol voor financier	38%	53%
Te tijdrovend	6%	0%
Onvoldoende interesse bij financiers	21%	7%
Geen toestemming commissarissen of aandeelhouders	2%	3%
Anders	40%	27%

Bron: Panteia, 2013

Bij de categorie 'anders' in Tabel 19 verwijst men enerzijds naar de gevolgen van de crisis, anderzijds ook naar gebrek aan eigen middelen en naar de veranderde

¹ Deze vraag is in 2011 niet gesteld.

opstelling van banken. Kennelijk is het begrip eigen vermogen niet bij iedereen duidelijk. Eén ondernemer geeft aan dat een voorgenomen uitbreiding niet is doorgegaan doordat de financiering niet rond kwam.

Eigen vermogen makkelijk te vinden: ruim 50%

Ruim de helft van de bedrijven die extern eigen vermogen hebben gezocht antwoordt JA op de vraag of dat makkelijk te vinden was. Er is wat dat betreft weinig verschil naar bedrijfsgrootte.

4.4 Ontwikkeling eigen vermogen

Eigen vermogen afgenomen bij één op de drie bedrijven

Bij 31% van de bedrijven is het eigen vermogen als percentage van het balanstotaal afgenomen in het afgelopen jaar. Bij het kleinbedrijf is het percentage met krimp het hoogst: zie Tabel 20. Ten opzichte van de financieringsmonitor van begin 2012 is het aandeel met krimp van het eigen vermogen gegroeid, en wel in alle drie grootteklassen.

Groei en investeringen minder vaak genoemd als reden

De belangrijkste oorzaak van een gedaald eigen vermogen is een negatief resultaat uit gewone bedrijfsuitoefening. Dat geldt voor kleine bedrijven in iets sterkere mate dan voor grote. Het ligt voor de hand dat grote en middelgrote bedrijven vaker dividenduitkeringen noemen. Zie Tabel 20.

Vergeleken met de vorige meting noemt men groei, investeringen en overnames aanzienlijk minder vaak als achtergrond van een afgenomen eigen vermogen¹.

Tabel 20 Ontwikkeling eigen vermogen

<i>(meer antwoorden mogelijk)</i>	<i>Grootteklasse</i>			<i>Aantal bedrijven: 1.023 / 516*</i>		
	<i>KB</i>	<i>MB</i>	<i>GB</i>	<i>Totaal 2013-1</i>	<i>Totaal 2012-1</i>	<i>Totaal 2011-1</i>
Absoluut bedrag EV afgenomen	34%	30%	30%	32%	28%	34%
EV als % balans afgenomen	36%	35%	26%	31%	28%	33%
<i>Oorzaak afname:</i>						
Negatief resultaat uit gewone bedrijfsuitoefening	67%	61%	55%	61%	66%	70%
Dividenduitkering	2%	10%	17%	9%	6%	7%
Andere reden	7%	10%	12%	9%	6%	6%
Geen reden genoemd	15%	15%	12%	14%	0%	

* De vraag naar de oorzaak van afname van eigen vermogen is uitsluitend gesteld aan bedrijven die aangeven dat hun eigen vermogen is gedaald.

¹ Dit valt onder de 'andere redenen'.

Negatieve bedrijfsontwikkeling vaker genoemd als reden

Ook bij de overige redenen houdt een (flink) deel verband met een negatieve ontwikkeling van het bedrijf: recessie, dalende omzet, uitblijvende orders en oplopende voorraden, afstoten van activiteiten, voorzieningen die men heeft moeten treffen, en dreigend faillissement. Daarnaast worden nog reorganisaties en afschrijvingen op immateriële activa genoemd. Balansverschuivingen zijn een tweede categorie.

Eigen vermogen afgenomen, dan minder kans op financiering

De constatering bij de meting van begin 2012 dat een gedaald eigen vermogen de kans op succes van een financieringsaanvraag beïnvloedt moet enigszins worden genuanceerd: bedrijven die het afgelopen jaar financiering hebben gezocht met een gedaald eigen vermogen in euro's hebben in 57% van de gevallen het volledige bedrag gekregen. Bij bedrijven waarvan het eigen vermogen *niet* is gedaald is dit 69%. Het verschil tussen beide is minder groot dan bij de meting in 2012. Bij een daling van het eigen vermogen als percentage van de balans is het verschil nog kleiner: in dat geval heeft 61% de gezochte financiering volledig gekregen, tegen 66% bij bedrijven waarvan het aandeel eigen vermogen minimaal gelijk is gebleven.

Zie paragraaf 7.2 voor een nadere analyse van de invloed die de *solvabiliteit* van bedrijven heeft op hun kansen om de gezochte financiering aan te trekken.

4.5 De belangrijkste punten op een rijtje

- De keuze voor extern eigen vermogen wordt meestal gemotiveerd met makkelijke verkrijgbaarheid ervan. De meest genoemde bron van het EV speelt hierbij een grote rol: familie en vrienden, bestaande aandeelhouders.
- Omgekeerd wordt de keuze om géén EV te zoeken ingegeven door uiteenlopende motieven: niet nodig en niet kunnen krijgen zijn de belangrijkste, maar behoud van zeggenschap en eigendom speelt ook een rol.
- Kleine bedrijven halen EV vooral bij familie en vrienden, grotere bedrijven bij bestaande of nieuwe aandeelhouders.
- Ten opzichte van 2012 heeft men het gezochte bedrag aan EV nu vaker slechts *gedeeltelijk* kunnen aantrekken, in plaats van volledig.
- Het risico voor de beoogde financier is de belangrijkste reden waarom aantrekken van het (hele) bedrag niet is geslaagd, maar gebrek aan interesse bij financiers wordt nu vaker genoemd.
- Bij bijna één op de drie bedrijven is het EV afgenomen, in absolute zin én als percentage van het balanstotaal. Dit is een stijging ten opzichte van 2012
- Een negatief resultaat uit gewone bedrijfsuitoefening is verreweg de meest genoemde oorzaak van het afgenomen EV.
- Een gedaald EV beïnvloedt de kans op het verkrijgen van financiering negatief, maar in 2012 was die invloed sterker dan bij de huidige meting.

5 Afhandeling en voorwaarden

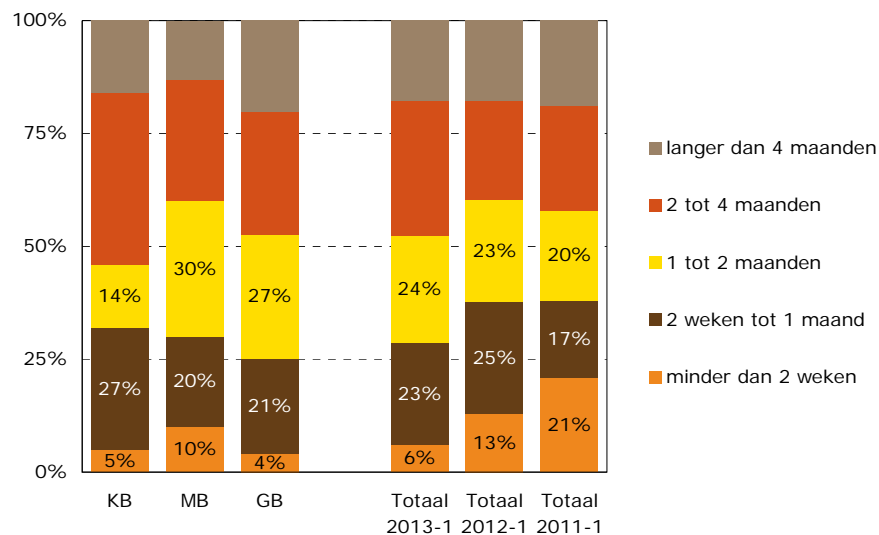
Dit hoofdstuk behandelt de voorwaarden van banken voor kredietverlening aan bedrijven, en wijzigingen daarvan, en daarnaast eventuele aanpassing van het eigen debiteurenbeleid.

5.1 Afhandeling

Bedrijven moeten langer wachten op een beslissing

Afhandeling van de financieringsaanvraag vanaf correcte indiening van alle gevraagde documenten kost in 29% van de gevallen minder dan een maand. Ten opzichte van de meting begin 2012 duurt het nu vaak langer voor een aanvraag is afgehandeld. In bijna de helft van de gevallen is dat twee maanden of meer: zie Figuur 8. Opvallend is dat kleine bedrijven gemiddeld langer moeten wachten op uitsluitsel dan grotere. Het eerder gevonden verschil tussen starters en langer gevestigde (kleine) bedrijven is bij deze meting niet zichtbaar¹.

Figuur 8 Geslaagd of niet bij aantrekken van het gezochte eigen vermogen

	KB	MB	GB	Totaal 2013-1	Totaal 2012-1	Totaal 2011-1
Aanvaardbaar geachte looptijd (weken)	6,7	5,9	7,1	6,7	6,0	6,0

Aantal bedrijven: 127.

Bron: Panteia, 2013.

Acceptabel is zeven weken (gemiddeld)

De termijn die men als acceptabel beschouwt is gemiddeld zeven weken. Middellgrote bedrijven hechten het meest aan een wat korte doorlooptijd.

¹ Het gaat hier wél om een gering aantal bedrijven.

5.2 Rente

Kleinere bedrijven betalen hogere rentes

Aan kleine bedrijven worden hogere rentepercentages berekend dan aan middelgrote en grote. Dit houdt verband met risico-opslag en kosten voor handling. Uit CBS-cijfers (jaarrekeningen van bedrijven) is een wat lager rentepercentage af te leiden: 3,2%¹. Ten opzichte van begin 2012 zijn de vaste en variabele rente (aanmerkelijk) gedaald.

Tabel 21 Betaalde rente

'Gewogen' percentages	Grootteklasse			Aantal bedrijven ² : 176	
	KB	MB	GB	2013-1	2012-1
Vaste rente	4,4%	3,7%	4,2%	4,2%	6,2%
Variabele rente	4,8%	3,6%	2,1%	3,3%	4,6%

Bron: Panteia, 2013

5.3 Onderpand

Onderpand: in het MKB vaak privébezittingen

Bij bedrijven die vreemd vermogen hebben aangetrokken, is gevraagd of zij daar onderpand voor hebben moeten bieden. Dat is bij twee op de vijf het geval, wat vrijwel overeenkomt met de meting van begin 2012.

Wat betreft de aard van het gevraagde onderpand blijft het bedrijfspannend belangrijk, vooral bij grotere bedrijven. In het kleinbedrijf is de privéwoning van de ondernemer(s) vrij vaak onderpand. Maar opvallend is de verschuiving van roerend en onroerend goed en debiteuren of voorraden naar andere vormen van onderpand ten opzichte van de meting van begin 2012. Die andere vormen zijn vooral garanties en borgstellingen van eigenaren en aandeelhouders, en verder grond (met name in de agrarische sector) en eigen vermogen van ondernemers. Daarnaast is de aanschaf waarvoor financiering is gezocht (machine, vervoermiddel, vastgoed) tevens vaak onderpand. En tot slot noemt men nog combinaties van verschillende typen onderpand. Zie verder Tabel 22.

Aan starters wordt vaker onderpand gevraagd dan aan langer gevestigde ondernemers, al zijn de aantallen hier te klein voor echte conclusies.

¹ De totale rentelast gedeeld door de som van lange leningen en korte leningen levert in 2010 voor het totale bedrijfsleven een rente van 3,2% op. De rentepercentages per sector verschillen wél: voor de zakelijke diensten liggen ze lager, voor de industrie hoger. Ook dit heeft te maken met risico-opslagen.

² Aantal bij respectievelijk vaste en variabele rente.

Tabel 22 Gevraagd onderpand

Onderpand	Grootteklasse			Aantal bedrijven: 77	
	KB	MB	GB	Totaal 2013-1	Totaal 2012-1
Onderpand gevraagd	47%	49%	31%	40%	39%
<i>Waarvan:</i>					
Bedrijfspand(en)	17%	24%	41%	27%	34%
Machines, inventaris, beleggingen	8%	19%	5%	10%	23%
Privéwoning	13%			4%	15%
Debiteuren en voorraden	8%	10%	9%	9%	17%
Ander onderpand	54%	48%	45%	49%	11%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%

Bron: Panteia, 2013

5.4 Financieringsvoorwaarden banken

Wijziging kredietvoorwaarden: minder dan bij de vorige meting

Bijna de helft van de bedrijven zegt in 2012 te maken te hebben gehad met wijziging van de kredietvoorwaarden van hun bank(en). Dat is gelijk aan de meting van begin 2012. Aanpassingen van de rente worden het vaakst genoemd, en ook nog wat vaker dan bij de meting van begin 2012.

Aanpassing is nog steeds meestal een aanscherping

Van de gerapporteerde wijzigingen is 70% in het nadeel van de ontvanger van financiering: hogere rente en kosten, en strengere voorwaarden. Het feit dat de rente feitelijk daalt (zie pag.36), maar ondernemers melden dat deze stijgt kan te maken hebben met hogere risico-opslagen bij *nieuwe* financieringen. Ten opzichte van de meting van begin 2012 (77% in het nadeel van de ontvanger) is dit een lichte verbetering. Omvang en looptijd van kredieten zijn naar verhouding het vaakst in gunstige zin aangepast.

Kleinbedrijf: meer aanpassing van kosten

In het kleinbedrijf meldt men vaker dan bij grotere bedrijven aanpassingen van rente- en andere kosten. Bij grotere bedrijven is de omvang van de kredietlijn vaker aangepast. Zie verder Tabel 23.

Rente van starters vaker verhoogd

Starters rapporteren vaker een verhoging van hun (vaste) rente dan langer gevestigde (kleine) bedrijven. Weliswaar zijn de aantallen gering, maar de vorige meting gaf wél dezelfde uitkomst.

Tabel 23 Aanpassing van financieringsvoorwaarden

Aard aanpassing	Grootteklasse			Aantal bedrijven: 1.176 / 60-390*	
	KB	MB	GB	Totaal 2013-1	Totaal 2012-1
Aanpassingen genoemd	51%	51%	45%	48%	48%
Rente	37%	30%	31%	33%	26%
w.v. vaste rente verhoogd	24%	19%	18%	20%	20%
w.v. vaste rente verlaagd	13%	11%	12%	13%	6%
w.v. var. rente verhoogd	21%	15%	14%	17%	16%
w.v. var. rente verlaagd	11%	11%	13%	12%	5%
Andere kosten	37%	32%	25%	31%	25%
w.v. verhoogd	30%	30%	21%	29%	22%
w.v. verlaagd	1%	2%	4%	2%	3%
Omvang krediet(lijn)	12%	19%	18%	16%	13%
w.v. vergroot	6%	10%	9%	8%	6%
w.v. verkleind	6%	9%	9%	8%	7%
Looptijd krediet	4%	5%	7%	5%	5%
w.v. verkort	2%	2%	2%	2%	2%
w.v. verlengd	2%	3%	5%	3%	3%
Eisen onderpand	6%	10%	6%	7%	9%
w.v. aangescherpt	6%	8%	4%	6%	8%
w.v. versoepeld	0%	2%	2%	1%	1%
Solvabiliteitseisen	6%	8%	5%	6%	6%
w.v. aangescherpt	5%	6%	3%	4%	5%
w.v. versoepeld	1%	2%	2%	2%	1%
Andere voorwaarden	10%	7%	7%	9%	9%
w.v. aangescherpt	8%	7%	6%	8%	8%
w.v. versoepeld	2%	0%	1%	1%	1%

* Aantal bedrijven is afhankelijk van het aantal met een aanpassing.

Bron: Panteia, 2013

5.5 Aanpassing van eigen kredietvoorwaarden

Aanpassing debiteurenbeleid bij één op de vijf bedrijven

In vergelijking met de meting van begin 2012 geven weer wat meer bedrijven aan dat zij hun debiteurenbeleid hebben aangepast, namelijk bijna één op de vijf. Aanscherping van de betalingstermijn en sneller manen van debiteuren worden het vaakst genoemd. Vooral kleine bedrijven zijn hun debiteuren sneller gaan manen. Zie Tabel 24.

Tabel 24 Aanpassing eigen debiteurenbeleid bedrijven (meer antwoorden mogelijk¹)

Wijziging	Grootteklasse			Aantal bedrijven: 1.393	
	KB	MB	GB	Totaal 2013-1	Totaal 2012-1
Betalingstermijn aangescherpt	13%	13%	14%	13%	9%
Betalingstermijn versoepeld	1%	3%	4%	3%	1%
Debiteuren sneller gemaand	7%	5%	4%	5%	4%
Geen leverancierskrediet meer	1%	1%	1%	1%	2%
Geen wijziging	83%	81%	80%	81%	87%

Bron: Panteia, 2013

5.6 De belangrijkste punten op een rijtje

- Afhandeling van een financieringsaanvraag bij de bank kost nu wat meer tijd dan een jaar geleden.
- Kleine bedrijven moeten langer wachten op een beslissing dan grotere.
- Kleine bedrijven betalen hogere rentes. De rente is wél gedaald ten opzichte van een jaar geleden.
- Er wordt voor verstrekken van een lening even vaak om onderpand gevraagd als een jaar geleden, maar vaker in de vorm van garanties en borgstellingen door eigenaren en aandeelhouders, grond (agrarische sector) en eigen vermogen van ondernemers.
- Bijna de helft van de bedrijven meldt wijziging van de kredietvoorwaarden van zijn bank, nog steeds merendeels in het voordeel van de bank, maar wél wat minder vaak dan een jaar eerder.
- Bijna één op de vijf bedrijven heeft zijn eigen voorwaarden voor afnemers aangepast: een stijging ten opzichte van een jaar geleden. Aanscherping van de betalingstermijn komt het meest voor. Met name kleine bedrijven manen hun debiteuren sneller.

¹ De aantallen kunnen dus optellen tot meer dan 100%.

6 Verwachte financieringsbehoefte

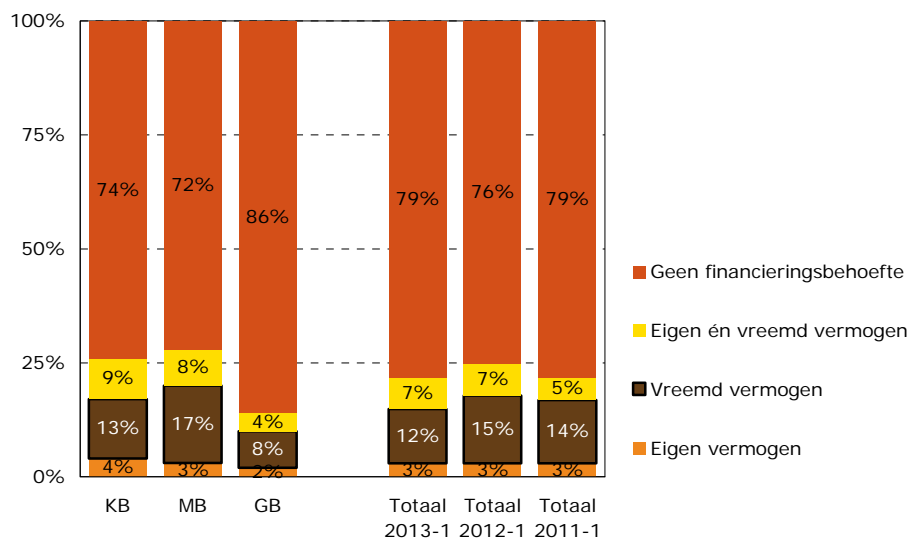
In dit hoofdstuk komt de financieringsbehoefte aan bod die men voor 2012 verwacht, het doel waarvoor de financiering bestemd is, en een inschatting van de kans van slagen.

6.1 Financieringsbehoefte

Een kwart verwacht financieringsvraag; realisatie maar ten dele

Eén op de vijf bedrijven verwacht de komende 12 maanden behoefte te hebben aan financiering: 21% (zie Figuur 9). Dat is minder dan de 24% bij de eerste meting van 2012, maar wél meer dan de 18% uit paragraaf 3.2 die daadwerkelijk financiering heeft gezocht. De ervaring leert dat de realisatie van voorgenomen investeringen en andere plannen waarvoor financiering nodig is doorgaans wat achter blijft bij de planning. Behalve met een (verder) verslechterde economische situatie hangt dit mede samen met het feit dat financiering in de praktijk soms niet of niet volledig *kan* worden aangetrokken, maar ook, dat voor genomen investeringen worden uit- of afgesteld. Daarom is de daling van het aandeel bedrijven dat financiering nodig denkt te hebben een indicatie voor afnemend vertrouwen in economische ontwikkeling op korte termijn.

Figuur 9 Verwachte financieringsbehoefte in de komende 12 maanden

Aantal bedrijven: 1.323

Bron: Panteia, 2013

Minder vraag naar vreemd vermogen bij grote bedrijven

De meeste bedrijven met financieringsbehoefte verwachten vraag naar vreemd vermogen, één op de drie (daarnaast) naar eigen vermogen. Ten opzichte van begin 2012 neemt het aantal bedrijven met financieringsbehoefte af. Die afname komt volledig voor rekening van een teruglopende vraag naar *vreemd* vermogen. Zoals uit eerdere metingen al naar voren kwam is de verwachte behoefte aan financiering met vreemd vermogen het grootst bij middelgrote bedrijven. Maar

ook in het kleinbedrijf denkt vaker aan vreemd vermogen dan in het grootbedrijf. Het grote aantal verwijzingen in het grootbedrijf naar moederbedrijven als bron van (bedrijfsinterne) financiering maakt aannemelijk dat de relatief geringe financieringsbehoefte hier verband mee houdt.

Starters in het kleinbedrijf hebben een iets grotere behoefte aan financiering, maar het verschil met andere kleine bedrijven is vrij gering. Anders dan gemeld in de vorige monitor is van meer vraag naar *eigen* vermogen geen sprake, mogelijk wél van zoeken naar combinaties van eigen en vreemd vermogen.

6.2 Doel van te zoeken financiering

Werkkapitaal stijgt, investeringen en bedrijfsmiddelen dalen

De belangrijkste doelen van de te zoeken financiering zijn extra werkkapitaal en bedrijfsmiddelen, op enige afstand gevolgd door huisvesting. Ten opzichte van de eerste meting van 2012 is er weinig veranderd. Men noemt nog wat vaker werkkapitaal als bestemming van de te zoeken financiering.

Voor zover bedrijven groei, overnames en investeringen noemen als bestemming voor de verwachte kapitaalbehoefte zijn dat vaak grote bedrijven. Bij kleine en middelgrote bedrijven ligt het accent wat meer op bedrijfsmiddelen. Ook wordt innoveren hier wat vaker genoemd. Zie Tabel 25.

Tabel 25 Doel waarvoor financiering nodig is

<i>Doel</i>	<i>Grootteklasse</i>			<i>Aantal bedrijven: 334</i>		
	<i>KB</i>	<i>MB</i>	<i>GB</i>	<i>Totaal 2013-1</i>	<i>Totaal 2012-1</i>	<i>Totaal 2011-1</i>
Start bedrijf	1%	1%	0%	1%	0%	2%
Groei, overnames	13%	10%	21%	14%	15%	8%
Herfinanciering	2%	3%	8%	4%	5%	4%
Herstructurering balans	2%	5%	5%	3%	5%	5%
Werkkapitaal	47%	42%	44%	45%	41%	35%
Internationalisering	1%	1%	1%	1%	0%	0%
Huisvesting	11%	19%	19%	15%	16%	31%
Bedrijfsmiddelen	31%	33%	21%	28%	27%	25%
Innovatie	6%	6%	1%	4%	6%	3%
Anders	7%	4%	2%	5%	2%	4%

Bron: Panteia, 2013

6.3 Bron van te zoeken financiering

Banken veruit nr. 1, maar eigen vermogen meer in beeld

Banken zijn met afstand de meest genoemde bron waar men financiering denkt te krijgen, zowel bij kleine als bij grote bedrijven. Andere bronnen van financiering worden echter wél belangrijker. Voor grotere bedrijven is dat met name de openbare kapitaalmarkt. Bij kleine bedrijven noemt men vaker familie en vrienden, maar ook informal investors. Informal investors scoren met name hoog bij

starters, met nogmaals de kanttekening dat het aantal financiering zoekende starters gering is. De conclusie mag zijn dat uiteenlopende bronnen van eigen vermogen nu vaker genoemd, c.q. overwogen worden.

Andere bronnen: o.a. leasing en crowd-funding

Bij 'andere' bronnen van financiering (Tabel 26, onderaan) noemt men onder meer crowd-funding en leasemaatschappijen, en verder buitenlandse financiers, kortlopende schuldpapieren (commercial papers), opdrachtgevers en ingehouden dividend.

Tabel 26 Bron van de te zoeken financiering

Bron	Grootteklasse			Aantal bedrijven: 246		
	KB	MB	GB	Totaal 2013-1	Totaal 2012-1	Totaal 2011-1
Bank(en)	73%	74%	79%	75%	74%	78%
Familie en vrienden	10%	3%	0%	5%	2%	2%
Leveranciers	4%	5%	0%	3%	5%	2%
Informal investors	9%	6%	5%	7%	1%	6%
Openbare kapitaalmarkt	0%	0%	13%	4%	0%	1%
VC, PM of ROM ¹	3%	3%	0%	2%	5%	3%
Overheidsregelingen	4%	0%	0%	2%	1%	3%
Andere bedrijven	3%	2%	2%	2%	5%	3%
Eigenaren, aandeelhouders	2%	6%	8%	5%	6%	*
Moederbedrijf / holding	7%	11%	1%	6%	5%	8%
Anders	5%	8%	21%	11%	6%	6%

Bron: Panteia, 2013 * voor 2011-1 niet bekend

6.4 Slaagkans bij verkrijgen van financiering

Eén op de vier verwacht niet (volledig) te slagen

Een kwart van de bedrijven die in het komende jaar financiering denken te gaan zoeken, verwacht het gewenste bedrag niet of niet volledig aan te kunnen trekken. Ten opzichte van de eerste meting van 2012 is dat iets meer. Zie Figuur 10. Bij startende kleine bedrijven verwacht men vaker géén financiering te kunnen krijgen.

Maar men gaat 't wél proberen

Van de bedrijven die de beoogde financiering niet of slechts gedeeltelijk denken te kunnen krijgen, gaan de meeste het wél proberen: 78%. Dat is evenveel als de vorige meting, begin 2012.

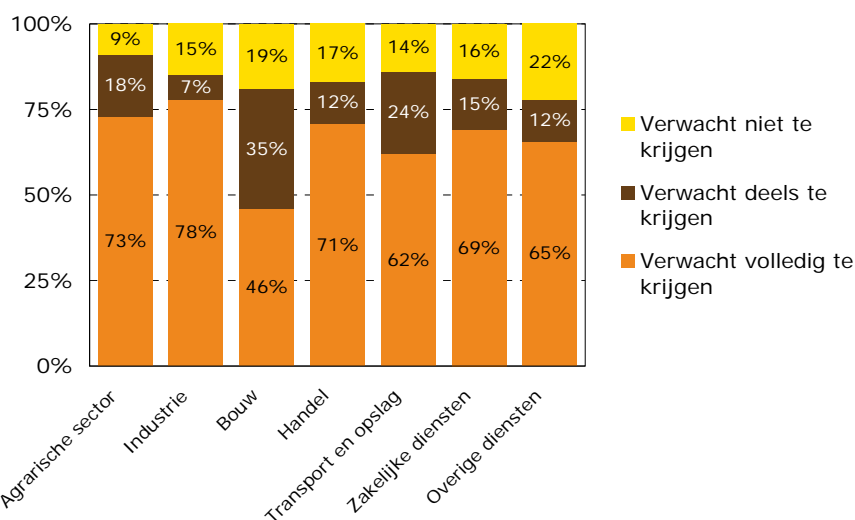
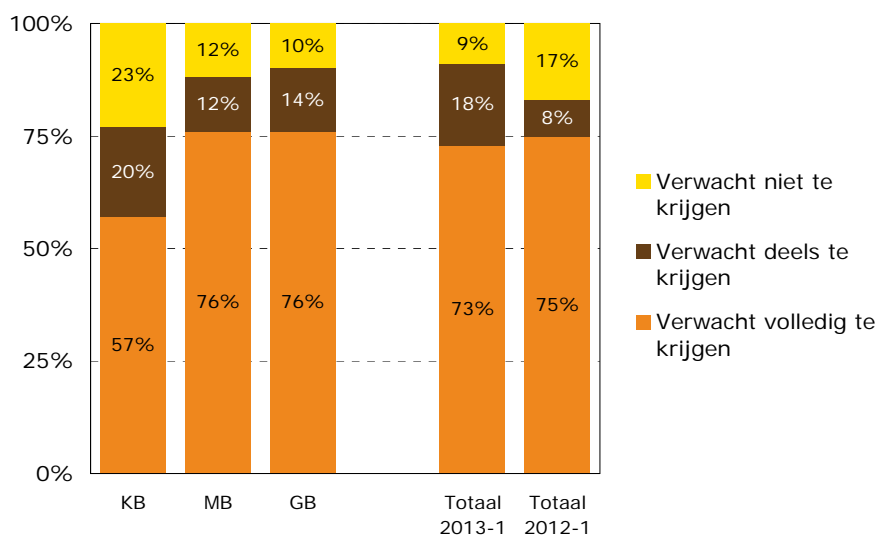
Vooraf in de bouw denkt men financiering niet (volledig) te krijgen

Vooraf in de bouw voorziet men problemen bij het aantrekken van de benodigde financiering: minder dan de helft denkt die volledig te kunnen krijgen, niet min-

¹ Resp. Venture Capital, Participatiemaatschappij, Regionale Ontwikkelingsmaatschappij.

der dan één op de drie verwacht gedeeltelijke toekenning. Bedrijven in de industrie hebben het meeste vertrouwen in hun slaagkans: zie Figuur 10.

Figuur 10 Verwacht men het gezochte vermogen aan kunnen trekken?

Aantal bedrijven: 301

Bron: Panteia, 2013

6.5 Relatie slaagkans met gezochte bedrag

Voor kleinere bedragen is de slaagkans minder

Vooral zoekers van kleinere bedragen aan financiering krijgen vaak te maken met een afwijzing of slechts gedeeltelijke honorering van hun financieringsaanvraag, zo blijkt uit de gemiddeld gezochte bedragen in Tabel 27.

Wanneer de gezochte financiering deels of niet is gekregen is het gezochte bedrag aanzienlijk lager dan wanneer die volledig is binnengehaald. Voor de verwachtingen ten aanzien van financiering in het komende jaar geldt hetzelfde.

Tabel 27 Toekenning en afwijzing, naar gezocht bedrag (gemiddeld gezochte bedragen * €1.000)

		Aantal bedrijven: 268 / 365
Financiering gekregen / verwacht of niet	Heeft financiering gezocht in de afgelopen 12 maanden	Zoekt financiering in de komende 12 maanden
Volledig	4.185	2.285
Niet of deels	1.720	1.100

Bron: Panteia, 2013

6.6 Alternatieve bronnen van financiering?

Alternatieven vaker genoemd, met name informal investors

Ziet men nog andere financieringsmogelijkheden voor zijn bedrijf dan via de bank, familie of vrienden, dan wel zakelijke relaties? Op die vraag komt aanzienlijk vaker een positief antwoord dan bij de vorige meting zoals Tabel 28 laat zien. Welke andere financieringsmogelijkheden men dan ziet is wat minder duidelijk. Business angels of informal investors worden het vaakst genoemd, en ook vaker dan in 2012 nog het geval was.

Vooraf grote bedrijven hebben oog voor alternatieve financiering

Over het geheel genomen noemen vooral grote bedrijven alternatieven voor de meest gebruikelijke bronnen van financiering: bijna de helft, tegen minder dan een kwart in het kleinbedrijf. Dit is vermoedelijk vooral een verschil in kennis van financiële zaken. Zie ook paragraaf 7.3 van dit rapport over de (matige) kennis van zaken op het gebied van financiering die ondernemers in kleine bedrijven zelf zeggen te hebben.

Toelichting bij Tabel 28

Een 'andere mogelijkheid' (de laatste categorie van Tabel 28) heeft in de meeste gevallen betrekking op uitgifte van (extra) aandelen of obligaties, en verder op eigen geld van eigenaren en op subsidies en garanties van de overheid. Met name bij grote bedrijven noemt men aandelen en obligaties. Afgezien daarvan zijn er nog: (toe)leveranciers, voorfinanciering door opdrachtgevers, speciale fondsen, inkoopcombinatie, onderhandse leningen, een scheeps-CV, en goederen in consignatie zetten.

Factoring

Factoring houdt verkoop of verpanding in van de debiteurenportefeuille of een deel daarvan aan een zakelijke dienstverlener die vervolgens de inning van de schulden op zich neemt. Het wordt weinig genoemd, en voor zover dat het geval is, door grotere bedrijven. Ook leasen of huren zijn meer in trek bij grote bedrijven. Deze mogelijkheid wordt wél wat vaker genoemd dan factoring.

Crowd-funding

Bij crowd-funding interesseert men een groot aantal anonieme geldverschaffers in een project of onderneming, doorgaans via internet, die er dan een (meestal kleine) investering in kunnen doen in ruil voor een kans op toekomstige winst. Het gaat om kleinere bedragen; waarschijnlijk de reden dat kleinere bedrijven er iets vaker wat in zien dan grote.

Kredietunies

Kredietunies zijn coöperaties van ondernemers in een branche of regio die er geld inleggen dat weer uitgeleend wordt aan ondernemers binnen de coöperatie die willen investeren of uitbreiden en daar kapitaal voor zoeken. In Nederland zijn enkele kredietunies in oprichting, maar nog niet actief. Ook voor deze vorm geldt dat hij zich vooral leent voor financiering van kleinere bedrijven.

Tabel 28 Mogelijke alternatieven voor bank, familie of kennissen / relaties¹

Alternatieve financieringsvorm	Grootteklasse			Aantal bedrijven: 202	
	KB	MB	GB	Totaal 2013-1	Totaal 2012-2
Ziet alternatieven	35%	44%	53%	41%	29%
Factoring	0%	8%	1%	1%	1%
Leasen of huren	2%	4%	0%	1%	3%
Crowd-funding	2%	0%	0%	1%	2%
Business angel of investeerder	9%	12%	12%	10%	5%
Kredietunie of Coöp. financiering	0%	0%	4%	1%	1%
Versneld innen bij debiteuren	0%	4%	1%	1%	1%
Later betalen van schuldeisers	3%	4%	0%	3%	2%
Aandelen uitgeven	1%	4%	16%	5%	
Obligaties uitgeven	0%	0%	3%	1%	
Eigen middelen	4%	12%	4%	5%	
Subsidies	2%	0%	0%	1%	
Leverancierskrediet	2%	0%	1%	1%	
Andere mogelijkheid	4%	12%	16%	8%	11%

Bron: Panteia, 2013

6.7 De belangrijkste punten op een rijtje

- De financieringsbehoefte van het Nederlandse bedrijfsleven neemt in het afgelopen jaar af: het aantal bedrijven dat in het komende jaar financiering denkt te zoeken is minder.
- Vreemd vermogen blijft het meest gevraagd, maar vergeleken met een jaar geleden is het wél minder, terwijl de vraag naar extern eigen vermogen stabiel blijft.
- Werkkapitaal en bedrijfsmiddelen zijn verreweg de belangrijkste bestemmingen. Grote bedrijven noemen vaker groei en overnames als bestemming, kleinere bedrijven wat vaker innovatie.

¹ Deze vraag is alleen gesteld bij bedrijven die *geen* deel uitmaken van een moederbedrijf.

- Banken blijven met 75% verreweg de belangrijkste bron, maar andere bronnen worden wel vaker genoemd: familie, relaties en informal investors bij kleinere bedrijven, de openbare kapitaalmarkt bij grote.
- Eén op de vier verwacht het beoogde bedrag niet (volledig) binnen te halen, met ook hier een oververtegenwoordiging van het kleinbedrijf.
- Drie op de vijf bedrijven ziet geen alternatieven voor financiering via bank, familie of relaties.
- Voor zover men wél alternatieven ziet blijven die dicht bij al eerder genoemde, namelijk informal investors, of uitgeven van aandelen (grote bedrijven).
- Grote bedrijven zien meer alternatieve financieringsmethoden dan kleine, waarbij verschil in kennis van financiële zaken vermoedelijk een grote rol speelt.

7 Solvabiliteit

Dit hoofdstuk behandelt het aandeel eigen vermogen in het totale vermogen, en in hoeverre het zoeken naar financiering en het succes daarvan verband houdt met de hoogte van dit aandeel.

7.1 Klein en groot

Bij kleinere bedrijven meer spreiding qua solvabiliteit

Uit Tabel 29 is af te lezen dat de solvabiliteit van grotere ondernemingen wat hoger ligt dan die van kleine en middelgrote. Kleine bedrijven hebben met name vaker een solvabiliteit van minder dan 20%. Vergeleken met de monitor van begin 2012 ligt de solvabiliteit iets lager. Dit is met name te wijten aan de verslechterde winstgevendheid: zie paragraaf 4.4.

Tabel 29 Solvabiliteit naar bedrijfsgrootte

'Gewogen' percentages	Grootteklasse			Aantal bedrijven: 1.367	
	KB	MB	GB	Totaal 2013-1	Totaal 2012-1
Gemiddeld	34%	38%	44%	40%	40%
Minder dan 20%	22%	16%	16%	18%	19%
20-30%	14%	17%	15%	15%	16%
30-40%	14%	19%	26%	19%	23%
40-50%	8%	11%	7%	9%	13%
50% en meer	42%	37%	36%	39%	30%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%

Bron: Panteia, 2013

7.2 Invloed op financiering

Zoeken van financiering gaat samen met lagere solvabiliteit

De solvabiliteit van bedrijven die géén aanvullende financiering hebben gezocht is hoger dan die van bedrijven die wél zulke financiering hebben gezocht. Dat geldt voor klein-, midden- én grootbedrijf. Eerder bleek al dat grote bedrijven vaak geen aanvullende financiering hebben aangevraagd. Dat is een deel van de verklaring: zij hebben een hogere solvabiliteit dan kleine en middelgrote bedrijven.

Solvabiliteit speelt een rol bij weigeren van een lening

Bij bedrijven die hebben geprobeerd extra vreemd vermogen aan te trekken is er een duidelijk verband tussen solvabiliteit en het succes van die poging: bij degenen die de gezochte financiering niet of slechts gedeeltelijk hebben gekregen, is de solvabiliteit lager dan bij degenen die wél geslaagd zijn.

De slaagkans van pogingen om extra *eigen* vermogen aan te trekken houdt géén verband met de solvabiliteit.

Verwachte slaagkans eveneens groter bij hogere solvabiliteit

De verwachting om de in het komende jaar nodige financiering binnen te halen houdt eveneens verband met de solvabiliteit van de aanvrager: zij die een positieve uitkomst verwachten, hebben een hogere solvabiliteit dan degenen die minder vertrouwen hebben in hun slaagkans. Zie Tabel 30.

Tabel 30 Slagen bij het aantrekken van financiering, en solvabiliteit

'Gewogen' percentages	Solvabiliteit (EV/(EV+VV))	Aantal bedrijven
In afgelopen jaar <u>geen</u> financiering gezocht	39%	1.390
In afgelopen jaar eigen vermogen gezocht	28%	99
w.v. volledig gekregen ¹	29%	
w.v. niet of deels gekregen	26%	
In afgelopen jaar vreemd vermogen gezocht	37%	241
w.v. volledig gekregen	38%	
w.v. niet of deels gekregen	29%	
Denkt komend jaar <u>geen</u> financiering nodig te hebben	40%	1.323
Denkt komend jaar financiering nodig te hebben	34%	301
w.v. verwacht te krijgen	35%	
w.v. verwacht niet of deels te krijgen	31%	

Bron: Panteia, 2013

7.3 Eigen kennis van financiering en hoe die te krijgen

De Expertgroep Bedrijfsfinanciering bepleit in haar rapport versterking van de kennis bij ondernemers van treasuryzaken, administratie en financiële planning². De deelnemers aan de financieringsmonitor van begin 2012 hebben hun kennis van financiële en financieringszaken gewaardeerd met een rapportcijfer van één tot tien. Deze vraag is alleen voorgelegd aan het kleinbedrijf.

Ondernemers vinden hun kennis van financiële zaken vrij zwak

Er komt een gemiddeld rapportcijfer uit de bus van 6,5. Dat is iets hoger dan 6,3 bij de meting van begin 2012, maar is nog steeds vrij laag: voor dit soort cijfers geldt als richtlijn dat pas vanaf een 7 van een duidelijke voldoende kan worden gesproken³. Met andere woorden, ondernemers in het kleinbedrijf schatten hun eigen competenties op het gebied van financiering en hoe die te krijgen niet zo hoog in.

¹ Deze en volgende uitsplitsingen vergelijken de *solvabiliteit* van bedrijven tussen categorieën, zoals 'niet of deels gekregen' met 'volledig gekregen'.

² Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, *Naar een gezonde basis: bedrijfsfinanciering na de crisis*, Den Haag, 2011, blz. 17-18.

³ Mensen zijn voor een voldoende geneigd eerder een 7 te geven dan een 6.

Consumentgerichte branches scoren lager

De verschillen per sector zijn minder groot dan bij de eerdere meting van een jaar geleden: toen kwamen horeca, detailhandel en persoonlijke diensten niet hoger dan 5,8. Nu zijn de verschillen minder groot. De horeca heeft de laagste score, de transportsector de hoogste. Zie Tabel 31.

Tabel 31 Oordeel eigen kennis van financiering en hoe die te krijgen, per sector

<i>Sector</i>	<i>rapportcijfer</i>
Agrosector	6,3
Industrie	6,6
Bouw	6,3
Groothandel	6,4
Detailhandel	6,5
Horeca	6,2
Transport en opslag	6,8
Zakelijke diensten	6,6
Overige diensten	6,3

Bron: EIM, 2012

Financiële kennis gaat samen met kennis van overheidsgaranties

De meting van 2013 bevestigt de constatering uit 2012 dat de score voor kennis van financiële en financieringszaken samenhangt met kennis van overheids- (garantie)regelingen: wie de BMKB, de Groeifaciliteit en de Garantie Ondernemingsfinanciering kent geeft zichzelf een 7,1, tegen 6,3 bij degenen die deze regelingen *niet* kennen. Beide metingen hebben daarmee een vrijwel gelijke uitkomst.

Betere kennis van financiering = betere slaagkans?

Wie de gezochte financiering (vreemd vermogen) heeft binnengehaald geeft zichzelf een beter rapportcijfer voor financieringskennis dan wie daar niet in is geslaagd: respectievelijk 7,0 tegen 6,2. Het cijfer van degenen die de financiering *gedeeltelijk* hebben gekregen ligt overigens op 7,2. Hoewel het verschil bij de vorige meting minder groot was moet mogelijk worden vastgesteld dat gebrek aan kennis er (mede) oorzaak van is dat men de gezochte financiering niet heeft gekregen¹.

7.4 De belangrijkste punten op een rijtje

- De solvabiliteit van bedrijven die het afgelopen jaar geen financiering hebben gezocht is het hoogst, gevolgd door die van bedrijven die financiering hebben gezocht én volledig gekregen. De solvabiliteit van bedrijven die (deels) vergeefs financiering hebben gezocht is gemiddeld het laagst.

¹ Oorzaak en gevolg zijn op zich niet af te leiden uit het verschil. Wie met succes financiering heeft gevraagd kan de conclusie trekken dat hij het dus goed gedaan heeft, en daarom een hoger rapportcijfer verdient. Het omgekeerde geldt ook: een afwijzing, dus een laag cijfer.

- Hetzelfde verschil is er tussen bedrijven die het komend jaar geen financiering nodig denken te hebben, respectievelijk het nodig hebben en verwachten het te kunnen krijgen, en het nodig hebben maar het niet of maar gedeeltelijk denken te krijgen.
- Ondernemers in het kleinbedrijf schatten hun kennis van financiële zaken gemiddeld als vrij zwak in, maar wel iets beter dan een jaar geleden. De horeca scoort het laagst, de transportsector het hoogst, maar de sectorgemiddelden verschillen niet sterk.
- Gebrek aan kennis van financiële zaken is mede oorzaak van niet verkregen financiering, afgaande op de rapportcijfers: die zijn hoger voor degenen die de gezochte financiering hebben kunnen aantrekken.

8 Financieringsbehoefte bedrijfsleven Nederland

Dit hoofdstuk behandelt het totale bedrag aan financiering dat Nederlandse bedrijven in het afgelopen jaar hebben gevraagd en gekregen, en het bedrag waaraan zij dit jaar behoefte hebben, op basis van de bedragen die deelnemers aan het onderzoek noemen. Tevens komen de gemiddeld per grootteklasse en per sector gevraagde bedragen aan de orde.

8.1 Totaalbedragen

Gezocht bedrag

De berekende financieringsbehoefte in het afgelopen jaar en de verwachte behoefte in het lopende jaar zijn weergegeven in Tabel 32. Het gaat om respectievelijk €26 miljard (afgelopen jaar) en krap €27 miljard (verwacht voor komend jaar). De daadwerkelijk *verkregen* bedragen zijn te vinden in tabel 33. Zie Bijlage II voor een toelichting op de toegepaste methode.

De financieringsbehoefte in het afgelopen jaar is iets minder dan die van begin 2012. Naar grootteklasse is de financieringsbehoefte gegroeid bij het kleinbedrijf, en afgenomen bij het middenbedrijf. De vraag vanuit de industrie is toegenomen, die vanuit de zakelijke dienstverlening, de bouw en de handel is afgenomen.

De behoefte die men *verwacht* voor het komende jaar is toegenomen. Dat geldt in het bijzonder voor het kleinbedrijf. Naar sector is de financieringsbehoefte groter bij de industrie en in de sector transport en communicatie, en minder bij de handel, de bouw en de zakelijke dienstverlening. Zie Tabel 32.

Tabel 32 Totaalbedragen financieringsbehoefte * miljoen euro

<i>'Gewogen' bedragen</i>	<i>Financieringsbehoefte afgelopen 12 maanden</i>	<i>Verwachte financieringsbehoefte komende 12 maanden</i>
Kleinbedrijf (2 – 50 wp)	4.550	5.550
Middenbedrijf (50 – 250 wp)	6.600	6.050
Grootbedrijf (250 wp en meer)	15.000	14.500
Industrie en agrosector	12.450	13.150
Bouw	2.200	2.050
Handel	3.550	3.200
Transport en communicatie	2.800	2.950
Zakelijke diensten	1.600	1.400
Overige diensten incl. horeca	3.550	3.350
Totaal	26.100	26.850

Bron: Panteia, 2013

Verkregen bedrag

Tabel 33 bevestigt nog eens dat kleine bedrijven vaker een afwijzing van hun financieringsaanvraag krijgen dan grote. De slaagkans van een financieringsaanvraag is geringer bij bedrijven in de bouw, de handel en de 'overige' dienstverlening (inclusief horeca). Dat is deels een grootteklasse-effect: hier is veel kleinbedrijf.

Kleine bedrijven krijgen gemiddeld 77% van het bedrag dat zij zochten. Dat is een aanzienlijk groter deel dan dat van de slaagkans op alle aanvragen van kleine bedrijven¹. Dit is alleen te verklaren uit onderscheid *binnen* het kleinbedrijf tussen financieringspogingen voor kleine bedragen die vaker mislukken, en voor grotere bedragen die vaker slagen.

Tabel 33 Totaalbedragen *verkregen* en verwachte financiering * miljoen euro

'Gewogen' percentages	Verkregen bedrag		Komende 12 maanden verwacht	
	Bedrag * € mln.	procent v. gevraagd	Bedrag * € mln.	procent v. gevraagd
Kleinbedrijf (2 – 50 wp)	3.500	77%	4.750	86%
Middenbedrijf (50 – 250 wp)	5.650	86%	5.650	93%
Grootbedrijf (250 wp+)	13.650	91%	13.800	95%
Industrie en agrosector	11.300	91%	12.300	94%
Bouw	1.750	80%	1.800	88%
Handel	2.900	82%	2.950	93%
Transport en communicatie	2.550	91%	2.750	93%
Zakelijke diensten	1.450	92%	1.300	94%
Overige diensten incl. horeca	2.850	81%	3.100	92%
Totaal	22.800	87%	24.200	93%

Bron: Panteia, 2013

Acceptatiecriteria van banken voor kredieten MKB en grootbedrijf

Figuur 11 laat zien hoe de acceptatiecriteria van banken voor kredieten aan kleine en middelgrote, respectievelijk grote ondernemingen zich hebben ontwikkeld sinds 2003. Het gaat om gegevens die elk kwartaal door Nederlandse banken worden gerapporteerd aan DNB, namelijk het netto verschil tussen banken die strengere en banken die soepeler criteria zeggen te hanteren. Als ze in evenwicht zijn zit de grafiek op de nullijn. Als een meerderheid strengere criteria hanteert zit de grafiek er boven; als een meerderheid soepelere criteria hanteert zit de grafiek er onder².

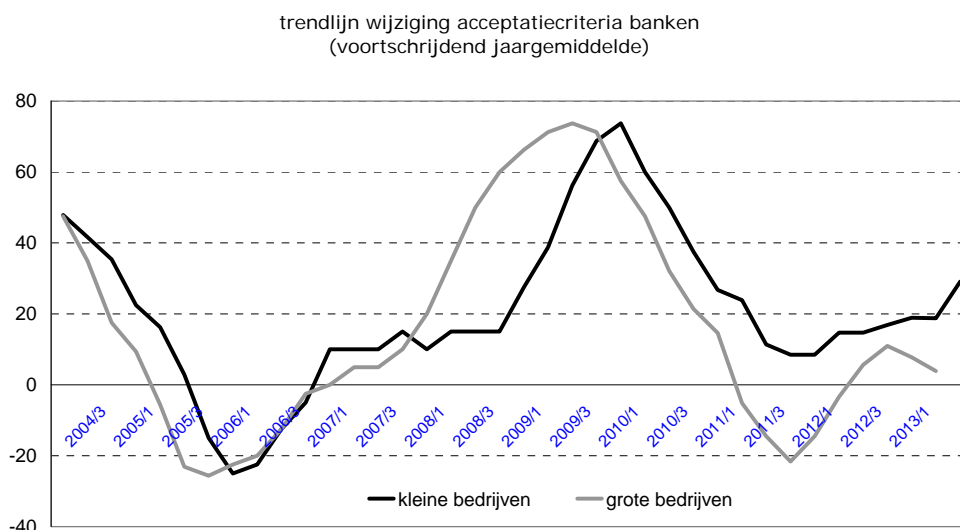
De grafiek maakt goed zichtbaar dat de teugels voorafgaand aan de kredietcrisis zijn gevierd, en daarna flink aangetrokken. Dat geldt in eerste instantie voor grote ondernemingen het sterkst: al begin 2008 worden de voorwaarden veel vaker aangescherpt dan versoepeld. De voorwaarden voor kleine bedrijven vol-

¹ Zie
Figuur 4 in paragraaf 3.5.

² Het gaat hier uitdrukkelijk om de *eigen opgave* van bankiers aangaande de ontwikkeling van acceptatiecriteria bij hun bank.

gen in de tweede helft van dat jaar, en vanaf 2010 ligt de lijn van 'meer aanscherping dan versoepeling' bij kleine bedrijven continu boven die van grotere bedrijven.

Figuur 11 ontwikkeling kredietbeoordeling voor kleine en grote ondernemingen

Bron: DNB, Bank Lending Survey, kwartaalmetingen 2003-2013/1

8.2 Verkregen financieringsbedrag naar omvang bedrijf

Grote bedrijven zoeken kleinere financieringsbedragen

Zoals voor de hand ligt vragen en krijgen kleine ondernemingen kleinere bedragen dan grote. Grote bedrijven stellen hun verwachte financieringsbehoefte in het komende jaar wél wat naar beneden bij ten opzichte van hun vraag in het afgelopen jaar. Bij kleine en middelgrote bedrijven is er nauwelijks verschil. Zie tabel 34.

Tabel 34 Per bedrijf verkregen bedragen financiering naar grootteklasse * 1.000 euro¹

'Gewogen' bedragen	Afgelopen 12 maanden gekregen	Komende 12 maanden verwacht
Kleinbedrijf (2 – 50 wp)	471	440
Middenbedrijf (50 – 250 wp)	2.432	2.409
Grootbedrijf (250 wp en meer)	12.152	10.831

Bron: Panteia, 2013

¹ Bij het berekenen van de totalen zijn 'uitbijters' geëlimineerd door de 5% hoogste en de 5% laagst genoemde bedragen niet mee te tellen. Er is bij het kleinbedrijf geen onderscheid gemaakt tussen rechtspersonen en niet-rechtspersonen, door een te gering aantal niet-rechtspersonen dat financiering heeft gezocht.

8.3 De belangrijkste punten op een rijtje

- De financieringsbehoefte in het voorgaande jaar was €26,1 miljard, het verkregen totaalbedrag €22,8 miljard.
- De verwachte behoefte voor de komende 12 maanden is €26,8 miljard, waarvan men €24,2 miljard denkt binnen te halen.
- Met name bij bedrijven tot 50 werkzame personen neemt de financieringsbehoefte toe.
- De inschatting van de financieringsbehoefte voor het lopende jaar geeft het gebruikelijke beeld te zien: meer dan de realisatie in de voorgaande periode. Dat geldt echter niet voor alle sectoren: de bouw en de overige dienstverlening (inclusief horeca) hebben de verwachte vraag naar beneden bijgesteld.

9 Snelle groeiers versus overige bedrijven

In de literatuur worden snelle groeiers vaak aangemerkt als bedrijven met een hoger risico, waardoor het verkrijgen van de benodigde financiering lastiger is. Aan snelle groeiers is een afzonderlijke analyse gewijd. Het gaat hierbij om bedrijven waar omzet of werkgelegenheid tenminste 60% hoger liggen dan in 2008. In dit onderzoek gaat het om 9% van de deelnemende bedrijven.

Snelle groeiers zoeken vaker externe financiering

Tabel 35 vergelijkt snelle groeiers op een aantal kenmerken met andere bedrijven. Zij benutten vaker de bestaande kredietruimte extra, en maken eveneens meer gebruik van aanvullende externe financiering.

Tabel 35 snelle groeiers vergeleken met overige bedrijven

<i>Kenmerk</i>	<i>Snelle groeiers</i>	<i>Overige bedrijven¹</i>	<i>Aantal bedrijven²</i>
Kredietruimte bij bank meer benut	33%	23%	1.324
Financiering gezocht buiten bestaande kredietruimte	24%	18%	1.333
Eigen én vreemd vermogen gezocht	35%	25%	276
Gezocht EV volledig gekregen	64%	60%	91
Gezocht EV deels gekregen	7%	19%	
Gezocht EV <i>niet</i> gekregen	29%	21%	
Gezocht VV volledig gekregen	59%	62%	233
Gezocht VV deels gekregen	14%	14%	
Gezocht VV <i>niet</i> gekregen	27%	24%	
Herkomst VV: huisbank	62%	64%	172
Herkomst VV: andere bank	10%	29%	
Solvabiliteit	33%	39%	1.039
EV gedaald in euro's	14%	34%	1.270
EV gedaald als percentage van de balans	22%	34%	1.210

Bron: Panteia, 2013.

Eigen vermogen vaak niet gekregen, vreemd vermogen weinig verschil

Snelle groeiers blijken het gezochte *eigen* vermogen vaker niet te kunnen krijgen vergeleken met andere bedrijven. Andere bedrijven dan snelle groeiers zien vaker kans het gezochte bedrag *deels* binnen te halen. Snelle groeiers krijgen per saldo zelfs nog (iets) vaker het volledige bedrag. Derhalve is het voor hen vaker 'alles of niets'. Dit kan worden gezien als een bevestiging van de 'risico-hypothese': een sterkere tweedeling bij snelle groeiers tussen (extra) kansrijk en (ex-

¹ Dit zijn alle bedrijven waar omzet noch werkgelegenheid in de afgelopen drie jaar met 60% of meer is toegenomen.

² Het gaat hier om het totale aantal. Snelle groeiers zijn daarvan de eerder genoemde 9%.

tra) risicovol in de ogen van potentiële kapitaalverschaffers. Bij *vreemd* vermogen is er weinig verschil tussen groei- en andere bedrijven. Vermoedelijk als reactie daarop kloppen zij behalve bij de eigen huisbank óók vaker aan bij andere banken.

Bij snelle groeiers is het EV minder vaak gedaald

De solvabiliteit, het aandeel eigen vermogen in het totaal vermogen, is bij snelle groeiers wat lager dan bij andere bedrijven. Dit is deels een bedrijfsgroottes-effect: 60% groei in drie jaar is voornamelijk weggelegd voor kleinere bedrijven. Die hebben een lagere solvabiliteit, zeker als ze ook nog eens geld nodig hebben voor hun groei. Het eigen vermogen is bij snelle groeiers echter aanzienlijk minder vaak afgenomen in het afgelopen jaar: zie Tabel 35.

10 Belangrijkste uitkomsten en verschillen met de eerste meting van 2012

10.1 Uitkomsten

De belangrijkste uitkomsten van de uitgevoerde enquête onder 1.393 bedrijven van de financieringsmonitor 2013 zijn:

De vraag

Van alle bedrijven heeft 18% in de afgelopen 12 maanden financiering gezocht, en 21% verwacht dat in de komende 12 maanden te gaan doen. Ook nu zoeken middelgrote bedrijven het vaakst financiering. Bij grote bedrijven vermindert interne financiering binnen concernverband waarschijnlijk het beroep op externe financiering.

De vier voornaamste bestemmingen van de financiering zijn: werkkapitaal (47%), investeringen (20%), huisvesting (12%) en bedrijfsmiddelen (11%). Bij kleine bedrijven heeft werkkapitaal een groter gewicht, bij grote bedrijven enerzijds investeringen en overnames, anderzijds herfinanciering.

De totale behoefte in bedragen

Het totaalbedrag aan extern vreemd en eigen vermogen dat het bedrijfsleven in de afgelopen 12 maanden heeft gezocht is 30 miljard euro. Daarvan is zo'n 26,5 miljard daadwerkelijk verkregen. Voor de komende 12 maanden denkt men 31,5 miljard nodig te hebben, en verwacht men 29 miljard binnen te kunnen halen.

Het succes

In het kleinbedrijf is de gezochte financiering bij 42% geweigerd, bij middelgrote bedrijven is het afwijzingspercentage 26% en bij grote 13%. Kleine bedrijven boeken dus aanzienlijk minder succes bij het vinden van financiering.

Bedrijven in bouw, handel en horeca krijgen het vaakst een afwijzing van hun financieringsaanvraag, bedrijven in de agrarische sector, de industrie en de zakelijke dienstverlening het minst vaak.

Voor de voorziene kredietvraag in het komende jaar verwacht 9% een afwijzing, en 18% een gedeeltelijke toewijzing.

Rol solvabiliteit

De solvabiliteit is ten opzichte van de metingen in 2012 bij meer bedrijven afgenomen. Dat is het geval in alle drie grootteklassen. De solvabiliteit van bedrijven beïnvloedt hun kans op het verkrijgen van financiering: bedrijven waarvan de financieringsaanvraag volledig of gedeeltelijk wordt afgewezen hebben een lagere solvabiliteit dan bedrijven die de gevraagde financiering wél volledig toegewezen krijgen.

Rol ontwikkeling eigen vermogen

Ook de ontwikkeling van het eigen vermogen speelt een rol bij afwijzing: bedrijven met een afgenomen eigen vermogen hebben meer kans op een afwijzing.

Krediet voor snelle groeiers

Snelle groeiers zoeken vaker externe financiering dan andere bedrijven (24%), maar krijgen ook vaker een afwijzing. Anders dan bij de vorige meting betreft het nu vaker een volledige afwijzing.

10.2 Verschillen met de meting van begin 2012

- Het aantal bedrijven dat de bestaande kredietruimte meer benut is zeer licht gedaald.
- Iets meer bedrijven dan in september 2012 hebben aanvullende financiering gezocht: van 16% naar 18%. De 19% van een jaar geleden wordt echter nog niet gehaald.
- Daarentegen daalt de proportie bedrijven die voor de komende 12 maanden behoefte aan financiering verwacht van 24% naar 21%.
- Werkkapitaal wordt nu vaker genoemd als bestemming, overnames minder vaak.
- Voor vreemd vermogen noemt men vaker andere bronnen dan de eigen huisbank. Dit lijkt een reactie op de grotere terughoudendheid bij de kredietverlening door banken.
- Het aandeel afgewezen financieringsaanvragen neemt toe van 19% naar 26%, en het aandeel gedeeltelijk toegewezen aanvragen van 9% naar 14%. Bij de meting in september 2012 lagen deze aandelen echter nog hoger.
- De bekendheid met een aantal overheidsregelingen voor bedrijfsfinanciering en financiering van innovatie-inspanningen is licht toegenomen. Wél valt op dat grote bedrijven vaak beter op de hoogte zijn van MKB-regelingen dan het MKB zelf.
- Voor eigen vermogen geldt hetzelfde als voor vreemd vermogen: er is nu minder makkelijk aan te komen, het wordt vaker maar ten dele binnengehaald, en kleine bedrijven slagen daar minder in dan grote. Wél zijn de verschillen tussen kleine en grote bedrijven hier kleiner dan bij vreemd vermogen.
- Bij 31% van de bedrijven is het aandeel eigen vermogen in het balanstotaal afgenomen. Begin 2012 was dat 28%.
- Bedrijven die eigen vermogen hebben gezocht hebben dat nu vaker slechts *ten dele* kunnen aantrekken.
- De doorlooptijd van een financieringsaanvraag vanaf correcte aanlevering van alle gegevens is toegenomen.
- De voorwaarden voor een bancaire lening zijn even vaak aangepast als een jaar geleden. Het gaat merendeels om een aanscherping, maar wél wat minder dan bij de meting van begin 2012.
- Aan kleine bedrijven worden hogere rentetarieven berekend dan aan grote. Ze zijn wél lager dan bij de vorige meting, met name de vaste rente.
- Het aandeel bedrijven dat de komende 12 maanden aanvullende financiering denkt te zoeken neemt af van 24% naar 21%.
- De beoogde bestemming verandert weinig, maar wél gaat het wat vaker om werkkapitaal.
- Als bron van de te zoeken financiering wordt wat vaker gedacht aan informele bronnen: informal investors, familie en vrienden.
- Wat betreft de slaagkans van de te zoeken financiering verwacht men nu aanzienlijk vaker die niet volledig te kunnen aantrekken.
- Meer bedrijven dan bij de vorige meting zien andere financieringsmogelijkheden dan een lening bij bank of informele bronnen.
- De solvabiliteit van bedrijven is iets verminderd, van 40% naar 39%.

BIJLAGE I Vragenlijst

Vraag V04

Hoeveel werknemers telt uw organisatie in Nederland?

Vraag V01

Maakt de organisatie waar u werkt deel uit van een moederbedrijf?

Vraag V02

Maakt uw bedrijf onderdeel uit van een beursgenoteerde onderneming?

Vraag V03

In welke bedrijfstak is uw bedrijf actief?

Vraag V05

Wat is ongeveer de jaaronzet van uw bedrijf in Nederland?

Vraag V05A2

Is de omzet of de werkgelegenheid bij uw bedrijf meer dan 60% hoger dan in 2009?

Vraag V06

Heeft u in de afgelopen 12 maanden uw kredietruimte bij de bank meer benut dan daarvoor? Hieronder verstaan we ook het rood staan op een rekening courant.

Vraag V07

Heeft uw bedrijf in de afgelopen 12 maanden financiering gezocht buiten de bestaande kredietruimte?

Vraag V08

Heeft uw bedrijf in de afgelopen 12 maanden eigen vermogen gezocht, vreemd vermogen (dat wil zeggen, geleend geld), of beide? Achtergestelde leningen worden tot het eigen vermogen gerekend.

Vraag V09

Waarom heeft uw bedrijf gekozen voor financiering met eigen vermogen?

Vraag EXTRA1

Vond u extern eigen vermogen makkelijk te vinden?

Vraag V10

Waarom heeft u geen extern eigen vermogen gezocht?

Vraag V11

Waarom heeft u geen financiering gezocht?

Vraag V12

Voor welk doel of welke doelen zocht u financiering?

Vraag V13

Hoe groot was het financieringsbedrag dat u zocht?

Vraag V14

Heeft u het extra eigen vermogen of de achtergestelde lening die u zocht ook aan kunnen trekken?

Vraag V15

Waarom is volgens u het extra eigen vermogen niet of niet volledig aangetrokken?

Vraag V16

Heeft u het extra vreemde vermogen dat u zocht ook aan kunnen trekken?

Vraag V17

Waarom is volgens u het extra vreemde vermogen [lening(en)] dat u zocht niet of niet volledig aangetrokken?

Vraag V17A

Heeft u geprobeerd op een andere manier aan financiering te komen?

Vraag V17B

Kunt u kort aangeven op welke manier?

Vraag V17C

Is het gelukt om op een andere manier aan financiering te komen?

Vraag V18

Waar heeft u eigen vermogen of een achtergestelde lening aangetrokken?

Vraag V19

U noemde aandeelhouders. Gaat dat om:

- 1: converteerbare obligaties of achtergestelde leningen
- 2: aandelen of opties op aandelen
- 3: beide

Vraag V20

Waar heeft u vreemd vermogen aan kunnen trekken?

Vraag V21

Ik noem u enkele overheidsregelingen. Wilt u aangeven of u daar mee bekend bent?

"de BMKB-regeling (Borgstelling MKB Kredieten)"

"de Groeifaciliteit"

"de Garantie Ondernemingsfinanciering"

"de Seed-faciliteit Technostarters"

"Innovatiekrediet of Innovatiefonds MKB+"

"WBSO"

"RDA"

Vraag V22

Heeft uw bedrijf bij het verkrijgen van krediet gebruik gemaakt van:

"de BMKB-regeling (Borgstelling MKB Kredieten)"

"de Groeifaciliteit"

"de Garantie Ondernemingsfinanciering"

"de Seed-faciliteit Technostarters"

"Innovatiekrediet of Innovatiefonds MKB+ "

Vraag V22B

Heeft uw bedrijf in het laatste verslagjaar gebruik gemaakt van WBSO of RDA?

Vraag V23

Wilt u met een rapportcijfer van 1 tot 10 uw oordeel over het nut aangeven van de u bekende overheidsregelingen?

Vraag V24

Heeft uw bank een overheidsgarantieregeling aangeboden?

Vraag V25

Voor welk bruto leningbedrag heeft u gebruik gemaakt van de garantieregeling?

Vraag V26

Hoe lang duurde de behandeling van de financieringsaanvraag vanaf correcte indiening van alle gevraagde documenten?

Vraag V27

Hoeveel weken vindt u een aanvaardbare doorlooptijd?

Vraag V28

Welke percentage variabele en welk percentage vaste rente moet u betalen over het totale kredietbedrag?

Vraag V29

Moest u extra onderpand bieden voor het krediet? U heeft immers nieuwe financiering aangevraagd.

Vraag V30

Wat was dat onderpand?

Vraag V31

Hoeveel procent eigen vermogen staat er op uw balans?

Vraag V32A

Is het absolute bedrag eigen vermogen van uw bedrijf de afgelopen 12 maanden afgenomen?

Vraag V32B

Is het eigen vermogen van uw bedrijf als percentage van de balans de afgelopen 12 maanden afgenomen?

Vraag V33

Waarom is uw eigen vermogen afgenomen?

Vraag V33A

Welke andere mogelijke bronnen van financiering dan lenen bij de bank, bij zakelijke relaties of bij vrienden en kennissen ziet u voor uw bedrijf?

Vraag V34

Verwacht u de komende 12 maanden behoefte te zullen hebben aan extra eigen vermogen, aan vreemd vermogen, aan beide, of aan geen van beide?

Vraag V35

Voor welk doel of welke doelen verwacht u behoefte te zullen hebben aan financiering?

Vraag V36

Hoe groot verwacht u dat het financieringsbedrag zal zijn dat u gaat zoeken?

Vraag V38

Verwacht u dat u financiering kunt krijgen?

Vraag V39

Bij wie verwacht u financiering te kunnen krijgen?

Vraag V40

Gaat u toch proberen financiering te verkrijgen?

Vraag V41A

Heeft uw bank in de afgelopen 12 maanden de kredietvoorwaarden aangepast? Ik leg u een aantal mogelijke aanpassingen voor:
Rente.

Vraag V42A1

Is uw vaste rente verhoogd of verlaagd?

Vraag V42A2

Is uw variabele rente verhoogd of verlaagd?

Vraag V41B

Andere kosten zoals vergoedingen en provisies. Heeft uw bank deze de afgelopen 12 maanden aangepast?

Vraag V42B

Zijn deze verhoogd of verlaagd?

Vraag V41C

Beschikbare omvang van het krediet of kredietlijn. Heeft uw bank deze de afgelopen 12 maanden aangepast?

Vraag V42C

Is dit vergroot of verkleind?

Vraag V41D

Beschikbare kredietlooptijd. Heeft uw bank deze de afgelopen 12 maanden aangepast?

Vraag V42D

Is die verkort of verlengd?

Vraag V41E

Eisen omtrent onderpand. Heeft uw bank deze de afgelopen 12 maanden aangepast?

Vraag V42E

Zijn deze aangescherpt of versoepeld?

Vraag V41F

Eisen omtrent minimum aan solvabiliteit

Vraag V42F

Zijn deze aangescherpt of versoepeld?

Vraag V41G

Andere voorwaarden zoals garanties, doorlooptijden en procedures

Vraag V42G

Zijn deze aangescherpt of versoepeld?

Vraag EXTRA3

Welk rapportcijfer van 1 tot 10 geeft u voor uw eigen kennis van financiering en hoe die te verkrijgen?

Vraag V43

Heeft u de afgelopen 12 maanden uw eigen voorwaarden voor het verstrekken van krediet aan uw afnemers gewijzigd?

BIJLAGE II Onderzoekverantwoording en kenmerken respondenten

Onderzoekverantwoording

Er zijn 2.706 adressen gebruikt voor het uiteindelijke resultaat van 1.393 geslaagde telefonische interviews, random getrokken uit het beschikbare adressenbestand (REACH). Van deze adressen waren 1.000 afkomstig van respondenten die bij de eerste meting hebben gezegd dat zij nogmaals benaderd mochten worden met vragen over financiering, hierna aan te duiden als de 'panelbedrijven'.

Van de 2.706 benaderde bedrijven waren 742 om uiteenlopende redenen niet te bereiken: 27%. Nog eens 50 vielen buiten de gestelde criteria (2%), en 521 (19%) weigerden medewerking. Gerelateerd aan de som van deelnemers + weigeringen is het aandeel weigeringen 27%. Dit is aanzienlijk minder dan de ruim 40% van de meting van begin 2012. Deze daling is toe te schrijven aan de panelbedrijven die voor de tweede keer hebben meegewerkt aan het onderzoek.

Tabel 36 Kenmerken van respondenten en weigeraars

<i>Kenmerk</i>	respondenten	weigeraars
Kleinbedrijf ¹	36%	22%
Middenbedrijf	35%	38%
Grootbedrijf	29%	40%
Agrarische sector	7%	6%
Metalektro	7%	3%
Voedingsmiddelenindustrie	6%	7%
Overige industrie	6%	6%
Bouw	10%	14%
Autobranche	3%	3%
Groothandel	7%	8%
Detailhandel	6%	8%
Horeca	9%	9%
Transport	9%	7%
Informatie en communicatie	6%	6%
Spec. zakelijke diensten	11%	9%
Overige diensten	13%	15%
Starters: < 5 jaar gevestigd	31%	38%
Langer gevestigde bedrijven ²	69%	62%

¹ De percentages moeten als volgt worden gelezen: van de respondenten is 36% KB, van de weigeraars is 22% KB. De cijfers per categorie (grootte, sector, starter / langer gevestigd) tellen op tot 100%.

² Het gaat bij starters en langer gevestigde bedrijven uitsluitend om kleinbedrijf.

Bron: Panteia, 2013

De verdeling naar sector, grootteklasse en 'leeftijd' van bedrijven die medewerking hebben verleend en bedrijven die hebben geweigerd geeft enige verschillen te zien. Het grootbedrijf heeft vaker medewerking geweigerd, het kleinbedrijf heeft juist vaker meegewerkt.

Sectoren met relatief veel weigeraars zijn vooral sectoren waar de omzetten onder druk staan: bouw, detailhandel en overige diensten. In de horeca, waar de omzetten ook onder druk staan, zijn echter niet extra veel weigeraars. Meer dan gemiddelde medewerking is er van de metaal- en elektrotechnische industrie, de transportsector en de zakelijke dienstverlening. Zie verder tabel 36.

De telefonische enquête onder ondernemers, en deels met financieel directeurs, CFO's en controllers, is gehouden in februari 2013. Zie Bijlage I voor de gehanteerde vragenlijst.

Kenmerken respondenten

Uit Tabel 37 kan worden afgelezen dat bijna de helft van de bedrijven onderdeel is van een concern. In het grootbedrijf is dit zelfs ruim tweederde. Een derde is hier onderdeel van een beursgenoteerde onderneming.

Tabel 37 Kenmerken van de deelnemende bedrijven (ongewogen!)

Kenmerk	Totaal	KB	MB	GB
Maakt deel uit van moederbedrijf	46%	18%	53%	71%
Onderdeel van beursgenoteerde onderneming	14%	1%	11%	33%
<i>Aantal werknemers in Nederland</i>				
Minder dan 10	27%			
10 tot 100	33%			
100 tot 250	14%			
250 tot 500	10%			
500 tot 1.000	7%			
1.000 tot 2.000	4%			
2.000 en meer	5%			
Groeibedrijf ¹	9%	14%	7%	3%
Starter ²	8%			

Bron: Panteia, 2013

¹ Omzet of werkgelegenheid tenminste 60% hoger dan in 2009.

² Minder dan 5 jaar gevestigd (alleen kleinbedrijf tot 50 werkzame personen; 8% van totaal, 31% van deze grootteklasse).

Weegprocedure voor representativiteit

Het bedrag van de gezochte financiering is gevraagd in euro's. Alleen wanneer men het bedrag niet kon of wilde noemen is gevraagd naar de *orde* van grootte: de *grootteklasse*. Dit betrof 6% van de bedrijven die in het voorgaande jaar financiering hebben gezocht. Om toch een bedrag te kunnen invullen is de ondergrens + 0,4 maal de afstand tot de bovengrens genomen. Dus een bedrag in de klasse van €500.000 tot €1 miljoen is $€500.000 + (0,4 \times (€1 \text{ miljoen} - €500.000)) = €700.000$. Voor klassen 'minder dan bedrag Q' is $0,5 \times Q$ genomen. Voor de klasse 'Q en meer' is $1,25 \times Q$ genomen.

De enquête-uitkomsten zijn herwogen op basis van de *werkgelegenheid* per sector en grootteklasse. Hiervoor zijn CBS-gegevens gebruikt (bedrijven, 1 januari 2012).

Methodologie: financiering bedrijfsleven (hoofdstuk 2)

Hoofdstuk 2 brengt de financiële positie van het Nederlandse bedrijfsleven in beeld voor het jaar 2011, verbijzonderd naar sector en grootteklasse. In enkele gevallen wordt tevens een trend geschetst over een periode van vier jaar, beginnend in 2008. De hiervoor gebruikte gegevens zijn gebaseerd op microdata van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), geactualiseerd naar één recenter jaar en waar ten slotte de groep niet-rechtspersonen aan is toegevoegd.

Microdata

De CBS statistiek Niet-Financiële Ondernemingen (NFO) verzamelt de balans- en resultatenrekeninggegevens van alle Nederlandse niet-financiële ondernemingsgroepen met rechtspersoonlijkheid. Een koppeling met het Algemeen Bedrijven Register (ABR) voegt het aantal werkzame personen in een ondernemingsgroep toe, benodigd om een grootteklasse indeling te kunnen maken op basis van deze aantallen.

Actualisering

Ten tijde van dit schrijven, hebben de meest recente NFO microdata betrekking op het jaar 2010. Van het jaar 2011 zijn enkel nog randtotalen op sectorniveau beschikbaar. Om het beschreven financiële beeld beter te laten aansluiten op de in de rest van de monitor besproken periode, worden de microdata geactualiseerd opdat zij representatief zijn voor het jaar 2011. Om dit te bereiken, maakt Panteia gebruik van REACH, een overzicht met jaarrekeninggegevens van bedrijven die hun jaarcijfers gedeponereerd hebben bij de Kamer van Koophandel. De groeicijfers uit REACH worden toegepast op de microdata uit 2010 en de resulterende verdeling naar grootteklasse wordt op de CBS randtotalen van 2011 gezet. De bedragen uit 2010 zijn geüpdatet met de ontwikkeling van de relevante posten op de balans en resultatenrekening van bedrijven uit REACH die zowel in 2010 als 2011 hebben gedeponereerd. Voor alle cijfers over 2011 geldt daarom dat zij nog onder voorbehoud zijn.

Niet-rechtspersonen

Bedrijven zonder rechtspersoonlijkheid ontbreken in de financiële statistiek van het CBS en moeten afzonderlijk benaderd worden. Dit gebeurt met behulp van databestanden waarover Panteia de beschikking heeft en volgens een methodiek

die ook wordt toegepast binnen FAMOS¹, een door Panteia ontwikkeld financieel-analytisch model, waarvoor dezelfde data gebruik wordt gemaakt. Door veranderingen in de dataset en berekeningswijze voor niet-rechtspersonen (toegerekend loon van een zelfstandige), kunnen de cijfers over deze groep substantieel kunnen verschillen ten opzichte van voorgaande jaren. Dit werkt tevens door in de totaalcijfers.

Ondernemingengroepen

De NFO bevat financiële gegevens naar ondernemingengroep. Op het niveau van deze juridische entiteit worden de financiële beslissingen genomen. Praktisch gezien is dit een verzameling van alle ondernemingen die binnen de invloedssfeer van een moedermaatschappij vallen. Dit is dus een bredere definitie dan die van het individuele bedrijf en omvat meerdere bedrijfseenheden. Binnen het kleinbedrijf zijn deze twee begrippen doorgaans wel gelijk aan elkaar.

Methodologie: vaststellen financieringsvraag

Om totaalbedragen voor gezochte financiering te berekenen, is per sector en grootteklasse het gemiddelde bedrag van de gezochte en te zoeken financiering vastgesteld (bedragen berekend volgens de in de eerste alinea van de vorige paragraaf beschreven methode). Vervolgens is gecorrigeerd voor de 'scheve verdeling' binnen grootteklassen, met name bij het grootbedrijf. Doordat de omzet per sector en grootteklasse is gehanteerd als weegfactor kunnen bedrijven met een grote financieringsbehoefte die toevallig in de steekproef zitten een onevenredig groot gewicht in de schaal leggen. De laatste stap is vermenigvuldiging van het gemiddelde bedrag met de slaagkans (bron: enquête) en met het totaal aantal Nederlandse bedrijven in diezelfde sectoren en grootteklassen (bron: CBS).

Bij bedrijven met 100 en meer werknemers die geen antwoord hebben gegeven op de vraag naar hun financieringsbehoefte in de komende 12 maanden is aangenomen dat hun financieringsbehoefte gelijk is aan die in de afgelopen 12 maanden. Ook zijn enkele kennelijke invoerfouten gecorrigeerd, evenals 'onwaarschijnlijk hoge' financieringsbedragen: hierbij is per sector en grootteklasse de ratio berekend van het gezochte bedrag en het aantal werknemers, vervolgens de mediaan bepaald, en het financieringsbedrag gemaximeerd op 5 maal die mediaan.

Om het daadwerkelijk *verkregen* bedrag te berekenen is aangenomen dat het aandeel van degenen die aangeven het gevraagde bedrag 'gedeeltelijk' te hebben ontvangen 50% is van het bedrag dat zij zochten.

¹ Zie Verhoeven, W., T. Span & A. Ruis (2013) - FAMOS 2013: a size-class based financial analysis model, Panteia.

Nadere uitwerking kengetallen hoofdstuk 2

Deze bijlage bevat een nadere uitwerking van de kengetallen die in hoofdstuk 2 worden gebruikt om de financiële positie van het Nederlandse bedrijfsleven in beeld te brengen. De volgende tabel geeft een overzicht van de acht kengetallen en uit welke balans- en resultatenrekeningposten zij zijn opgebouwd. De rechterkolom bevat de posten zoals deze voorkomen in de Statistiek Niet-Financiële Ondernemingen (NFO) van het CBS.

Tabel 38 Opbouw financiële kengetallen

<i>Niveau of kengetal</i>		<i>Opbouw</i>
Vaste activa	=	Immateriële vaste activa + materiële vaste activa + deelnemingen + langlopende vorderingen
Vlottende activa	=	Voorraden + kortlopende vorderingen + handelsdebiteuren + liquide middelen
Eigen vermogen	=	Eigen vermogen
Kort vreemd vermogen	=	Kortlopende schulden + handelscrediteuren
Lang vreemd vermogen	=	Belang van derden + egalisatierekening + voorzieningen + langlopende schulden
Solvabiliteit	=	Eigen vermogen / totaal vermogen
Liquiditeit (<i>current ratio</i>)	=	Vlottende activa / kort vreemd vermogen
Rentabiliteit eigen vermogen	=	Netto winst / eigen vermogen

Bron: Panteia

BIJLAGE III Tabellen naar omzetklasse

Tabel 39 Méér benutten van bestaande kredietruimte in het afgelopen jaar

Antwoord	Omzetklasse			Aantal bedrijven: 1.390
	< € 10M	€10-50M	€50M +	totaal 2013-1
Méér benut	24%	32%	20%	23%
Niet méér benut	62%	60%	67%	63%
Heeft geen krediet	14%	8%	13%	14%

Bron: Panteia, 2013

Tabel 40 Financiering gezocht buiten de bestaande kredietruimte, en aard daarvan

Antwoord	Omzetklasse			Aantal bedrijven: 1.390
	< € 10M	€10-50M	€50M +	totaal 2013-1
Ja, financiering gezocht	18%	23%	16%	19%
w.v. EV ¹	17%	13%	5%	17%
w.v. VV (leningen)	54%	57%	71%	57%
w.v. beide	29%	30%	24%	26%

Bron: Panteia, 2013

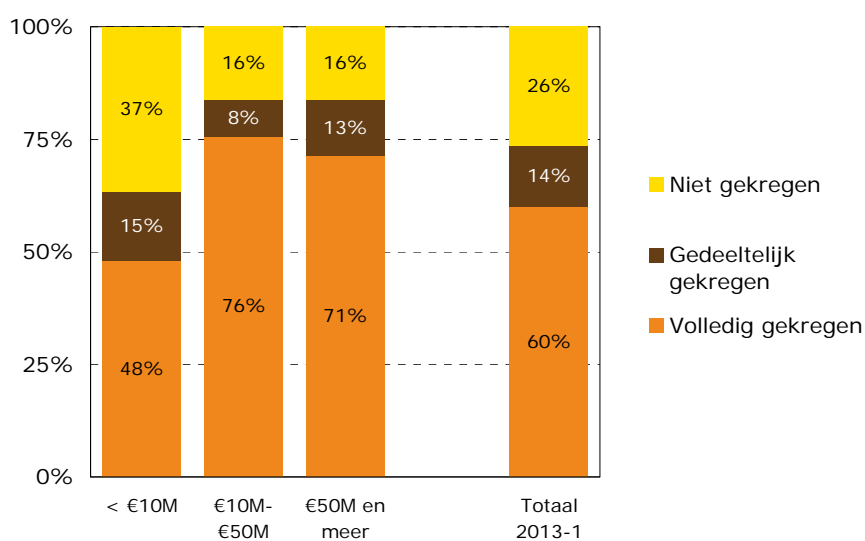
Tabel 41 Voor welk doel financiering gezocht? (Meer antwoorden mogelijk)

Doel	Grootteklasse			Aantal bedrijven: 290
	< € 10M	€10-50M	€50M +	totaal 2013-1
Start bedrijf	1%	0%	0%	1%
Overname	4%	11%	6%	5%
Herfinanciering	3%	9%	19%	9%
Herstructurering balans	2%	2%	2%	2%
Werkkapitaal	52%	47%	39%	47%
Innovatie	6%	0%	1%	4%
Internationalisering	1%	0%	0%	0%
Huisvesting	13%	17%	8%	12%
Bedrijfsmiddelen	13%	15%	7%	11%
Overige investeringen	19%	15%	24%	20%
Anders	6%	2%	6%	6%

Bron: Panteia, 2013

¹ Eigen vermogen, inclusief achtergestelde leningen. De drie laatste percentages tellen op tot 100%, dat wil zeggen, van degenen die het afgelopen jaar geprobeerd hebben financiering te krijgen: het percentage van de eerste rij.

Figuur 12 Heeft men de gezochte financiering aan kunnen trekken?

Aantal bedrijven: 258

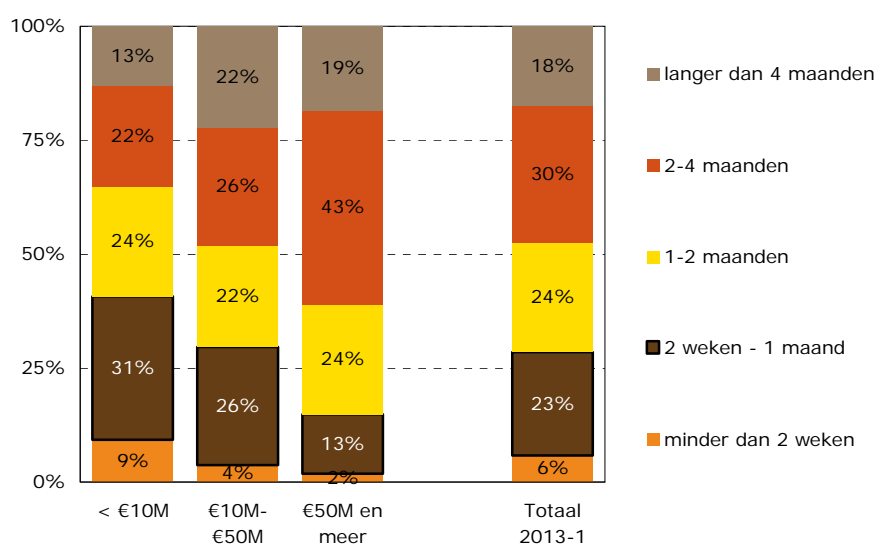
Bron: Panteia, 2013

Tabel 42 Bekendheid garantieregelingen

Doel	Grootteklasse			Aantal bedrijven: 1.393
	< € 10M	€10-50M	€50M +	totaal 2013-1
BMKB	24%	37%	27%	26%
Groefaciliteit	10%	17%	16%	13%
Garantie Ondernemingsfinanciering	20%	33%	28%	24%
Seedfaciliteit technostarters	7%	14%	6%	7%
Innovatiekrediet / Innovatiefonds MKB	35%	47%	36%	37%
WBSO	31%	64%	70%	48%
RDA	18%	41%	36%	27%

Bron: Panteia, 2013

Figuur 13 Geslaagd of niet bij aantrekken van het gezochte eigen vermogen

	< € 10M	€10-50M	€50M +	Totaal 2013-1
Aanvaardbaar geachte looptijd (weken)	6,2	7,4	6,9	6,7

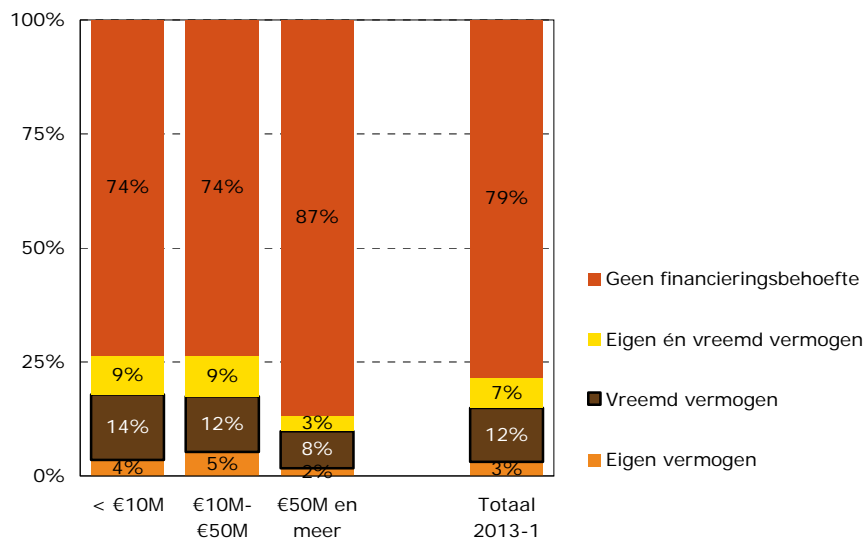
Bron: Panteia, 2013

Tabel 43 Bekendheid garantieregelingen

Doel	Omzetklasse			Aantal bedrijven: 1.023 / 516*
	< € 10M	€10-50M	€50M +	totaal 2013-1
Absoluut bedrag EV afgenomen	35%	28%	28%	32%
EV als % balans afgenomen	37%	30%	25%	31%

Bron: Panteia, 2013

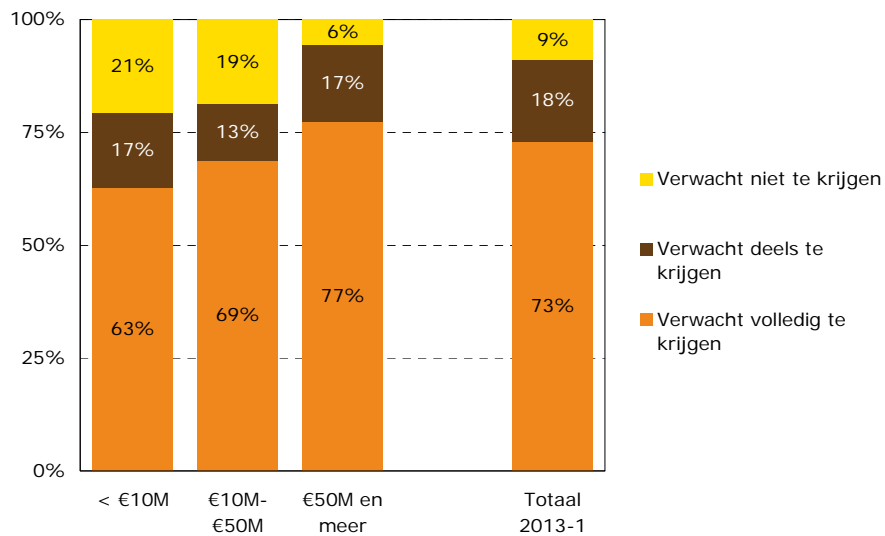
Figuur 14 Verwachte financieringsbehoefte in de komende 12 maanden

Aantal bedrijven: 1.323

Bron: Panteia, 2013

Figuur 15 Verwacht men het gezochte vermogen aan kunnen trekken?

Aantal bedrijven: 301

Bron: Panteia, 2013

Tabel 44 Aanpassing eigen debiteurenbeleid bedrijven (meer antwoorden mogelijk¹)

Wijziging	Omzetklasse			Aantal bedrijven: 1.393
	< € 10M	€10-50M	€50M +	Totaal 2013-1
Betalingstermijn aangescherpt	11%	15%	16%	13%
Betalingstermijn versoepeld	1%	4%	5%	3%
Debiteuren sneller gemaakt	6%	7%	4%	5%
Geen leverancierskrediet meer	1%	1%	1%	1%
Geen wijziging	85%	79%	77%	81%

Bron: Panteia, 2013

¹ De aantallen kunnen dus optellen tot meer dan 100%.